

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

**EDUKAČNÍ NÁSTROJE VYUŽÍVANÉ PROBAČNÍ
A MEDIAČNÍ SLUŽBOU ČR PŘI PRÁCI S OSOBAMI
PROPUŠTĚNÝMI Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ
SVOBODY**

Diplomová práce

Studijní program: Andragogika

Autor: Bc. Alena Bortlíková

Vedoucí: doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Olomouc 2022

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Bc. Alena Bortlíková</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Andragogika</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Andragogika</i>
Vedoucí práce:	<i>doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Edukační nástroje využívané Probační a mediační službou ČR při práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá edukačními procesy užívanými při práci s klienty Probační a mediační služby ČR (PMS). Práce definuje kriminalitu, její příčiny a možnosti prevence v českém kontextu, charakterizuje edukační nástroje, edukační proces, účastníky edukačního procesu, věnuje se postavením a činnostmi PMS ve společnosti a popisuje její poradenskou činnost. Empirická část práce odpovídá na výzkumnou otázku: Jaké edukační nástroje používá Probační a mediační služba ČR při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody? Výzkumná otázka byla zodpovězena na základě kazuistik klientů PMS a doplňujících rozhovorů s pracovníky PMS.
Klíčová slova:	Probační a mediační služba ČR, Výchova, Vzdělávání dospělých, Poradenství, Vězeňství v ČR
Title of Thesis:	Educational tools used by the Probation and Mediation Service of the Czech Republic during work with persons after discharge of their penal sentence
Annotation:	The thesis deals with the educational processes used during work with clients of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic (PMS). The thesis defines crime, its causes and possibilities of prevention in the Czech context, characterizes educational tools, educational process, participants in the educational process, discusses the position and activities of the PMS in society and describes its counselling activities. The empirical part of the thesis answers the research

	question: What educational tools does the Probation and Mediation Service of the Czech Republic use during work with clients released from imprisonment? The research question was answered on the basis of case studies of PMS clients and additional interviews with PMS staff.
Keywords:	Probation and Mediation Service of the Czech Republic, Upbringing, Andragogy, Adult education, counseling, Prison in the Czech Republic
Názvy příloh vázaných v práci:	Příloha P I: Rozhovor č. 1 Příloha P II: Kazuistika č. 3
Počet literatury a zdrojů:	46
Rozsah práce:	94 s. (160 650 znaků s mezerami)

Prohlašuji, že

diplomovou práci s názvem *Edukační nástroje využívané Probační a mediační službou ČR při práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody*, jsem vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 30.03.2022

Bc. Alena Bortlíková

Podpis autora.....

Děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Miroslavu Dopitovi, Ph. D. za věcné podněty a připomínky při vypracování práce.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 KRIMINALITA.....	9
1.1 VĚZENSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	11
2 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA	15
2.1 CÍLE A ČINNOST PMS	17
2.2 PROBACE	19
2.3 MEDIACE.....	21
3 EDUKAČNÍ A PROBAČNÍ PROCESY A NÁSTROJE	26
3.1 SOCIÁLNÍ ANDRAGOGIKA – EDUKAČNÍ PROCESY A NÁSTROJE.....	26
3.2 EDUKAČNÍ PROCESY V SOCIÁLNÍ ANDRAGOGICE	29
3.3 EDUKAČNÍ NÁSTROJE.....	33
4 PORADENSTVÍ	38
4.1 PORADENSKÝ VZTAH	39
4.2 PORADENSKÝ PROCES	41
5 METODA VÝZKUMU	44
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
5.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ETIKA VÝZKUMU	44
5.3 METODA SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT	44
5.4 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	48
5.5 SHRUTÍ A DISKUZE.....	62
5.6 LIMITY VÝZKUMU	67
ZÁVĚR.....	69
SEZNAM LITERATURY	70
SEZNAM ZKRATEK, TABULEK A PŘÍLOH.....	74

ÚVOD

Obsahem diplomové práce je analýza edukačních procesů využívaných Probační a mediační službou. (dále jen PMS), což je relativně nová instituce České republiky, která se zabývá řešením konfliktů, souvisejících s trestnou činností mimosoudní cestou. Důležitou roli při resocializaci, (pře)výchově a vzdělávání jedince hraje právě PMS, ačkoliv není primárně charakterizována jako vzdělávací středisko. Již v cílech a činnostech PMS nacházíme andragogické znaky. Cíle a činnosti zahrnují integraci pachatele, participaci poškozeného a ochranu společnosti. Konkrétně se práce dotýká cíl práce PMS – integrace pachatele, který aspiruje na začlenění zpět do společnosti, bez toho, aby pokračoval v páčání trestné činnosti. Snaží se v jedinci probudit respekt k právním normám společnosti a usiluje o jeho seberealizaci, která je ve vzdělávání dospělých klíčová. (Pmscr.cz)

Cílem diplomové práce je analýza užívání edukačních procesů ve středisku PMS ČR při práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Práce se skládá z tematických kapitol a je rozdělena do pomyslných dvou částí.

Teoretická část popisuje oblasti, které se dotýkají stanoveného tématu práce. V první kapitole věnujeme kriminalitě, popisujeme druhy trestných činů, příčiny jejich páčání a prevenci kriminality. Na kapitolu kriminalita navazuje vězenství České republiky, ve které definujeme druhy vězení v ČR. Další kapitolou je Probační a mediační služba ČR. V ní se věnujeme funkci, cílům a posláním PMS. Po kapitole Probační a mediační služba následuje kapitola, která se zabývá edukačními a probačními procesy a nástroji jako je komunikace, vzdělávání, výchova dospělých a poradenství. Poradenství se věnujeme v samostatné kapitole, která je zároveň poslední kapitolou teoretické části.

Druhá část diplomové práce se soustředí na výzkum. V empirické části byla kladena otázka: Jaké edukační nástroje používá Probační a mediační služba ČR při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody? Specifikujeme zde

výzkumnou otázku, výzkumný soubor, etiku výzkumu, metodu výzkumu. Dále popisujeme výzkumnou metodu sběru a zpracování dat, výsledky výzkumu a interpretaci dat včetně shrnutí, diskuze a limitů výzkumu.

1 KRIMINALITA

V první kapitole se věnujeme kriminalitě, která je dle J. Vetešky a S. Fischera (2020 s. 28) charakterizovaná jako nežádoucí společenský jev. Jedná se o takový způsob chování, který je společností odsuzován a sankciován. Přehled trestných činů, které se v české společnosti vyskytují, jsou uvedeny v zákonu 40/2009 Sb. trestním zákoníku a sankciovány podle trestního práva ČR. Mezi další významné právní úpravy do této problematiky patří trestní řád 141/1961 Sb. a zákon č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Odhalováním, vyšetřováním a předcházením kriminálního jednání (trestné činnosti) se zabývá samostatná věda kriminologie. Dle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubková a kol. (2019, s. 23) kořen slova kriminalita pochází z latinského slova „*crimen*“, což ve svém významu znamená zločin.

Podle J. Firstové (2021, s. 7) lze na kriminalitu nahlížet ze dvou pohledů. Prvním z nich je *legální (právní) vymezení kriminality*. Toto vymezení za kriminalitu považuje vše, co je v trestním právu definováno jako trestná činnost. Typickým znakem pro právní vymezení je jeho exaktnost, to znamená, že kriminalita a páchané trestné činy jsou jasně a specificky definované a další jednání, kriminologické faktory, které s trestnou činností souvisí, nejsou zahrnuty. Druhým pohledem je *sociologické vymezení*, které je mnohem širší, zahrnuje např. sociálně patologické jevy (rizikové chování), které nejsou charakterizovány jako trestná činnost, nicméně s pácháním trestné činnosti úzce souvisí, v mnoha případech ji předchází. Mezi sociálně patologické jevy (rizikové chování) řadíme užívání drog, alkoholismus, prostituci atd.

T. Gřivna, M. Scheinost, I. Zoubková a kol. (2019, s. 32–34) popisují kriminalitu jako zločinnost. Jedná se o hromadný jev, vyskytující se v téměř každé společnosti. Termín kriminalita zahrnuje několik kategorií, které popisují její stav.

První kategorií je *rozsah kriminality*, který vyjadřuje množství trestných činů na vybraném území v určitém čase. Množství je číselně zaznamenáváno.

Naopak kategorie *intenzita a úroveň kriminality*, je zaznamenávána indexem na 10 000 nebo 100 000 obyvatel ve vybrané oblasti. Vzorcem pro výpočet indexu je vynásobení údajů o rozsahu kriminality (krát 100 000 nebo 10 000) a následně jeho vydělení hodnotou, která pokrývá četnost populace. Protože je kriminalita jev různorodý, je potřeba ji strukturovat. *Struktura kriminality* určuje povahu trestného činu a osobnosti pachatele (oběti). Pro znázornění struktura využívá sociodemografických prvků jako je věk, pohlaví, stupeň vzdělání, druh zaměstnání apod.

Předposlední kategorií je měření *tíže kriminality*, což znamená určení druhu a závažnosti trestné činnosti (znásilnění, vražda, krádež apod.). Jde o podíl mezi závažnou trestnou činností a ostatní trestnou činností. Závažný a ostatní trestní čin je určen sazbou – čím vyšší sazba, tím závažnější trestný čin.

Poslední významnou kategorií je *dynamika trestné činnosti*, která popisuje vývoj a proměny v kriminalitě na určeném místě a čase. Dynamika vyjadřuje tendenci trestné činnosti ve třech dimenzích. Jde o rostoucí tendenci, kdy trestná činnost narůstá, klesající dimenzi, kdy se počet trestných činů snižuje a poslední stagnující tendence, což znamená, že trestná činnost neklesá ani neroste.

Významnou součástí kriminality je její etiologie. Etiologie podle J. Firstové (2021, s. 7) hledá a popisuje příčiny kriminálního jednání. Jedná se o „důvody“, pohnutky, motivaci, které jedince vedou a „nutí“ k páchání trestné činnosti. Může jít o různé faktory, které se v praxi často prolínají např. sociální, fyziologické, biologické, ekonomické apod.

Podstatnou součástí problematiky kriminality je její prevence, která usiluje o zabránění či zmírnění počtu trestných činů. Podle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubkové a kol. (2019, s. 151–152) jde o souhrn společenských činností, které se

soustředí na odstraňování, oslabení či úplné eliminování kriminogenních činitelů. Jedná se o konkrétní aktivity, které se snaží lidem (společnosti) ukázat, proč nebýt pachatelem trestných činů, co následuje po spáchání trestného činu a proč se páchání trestné činnosti vyvarovat. Autoři rozlišují primární, sekundární a terciální prevenci.

Primární prevence podle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubkové a kol. (2019, s. 151–152) má za cíl stanovit taková opatření, která směřují ke zlepšení společenských, sociálních a ekonomických vazeb a jejich cílovou skupinou je široká veřejnost. J. Firstová (2021, s. 102) doplňuje místa, kde primární prevence může probíhat. Mohou to být školy, rodinná prostředí, místní komunity, média atd.

Sekundární prevence se dle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubkové a kol. (2019, s. 151–152) soustřeďuje již na specifické rizikové skupiny a objekty. Podle J. Firstové (2021, s. 102) se jedná o jedince, u kterých je větší riziko vzniku kriminálního jednání např. osoby užívající omamné látky, osoby požívající alkohol ve velké míře, osoby bez domova. Sekundární prevence spočívá v monitorování situace na potencionálních místech vzniku kriminality.

Terciální prevence dle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubkové a kol. (2019, s. 151–152) spočívá v ukládání trestů, ochranných a resocializačních opatření a předchází vzniku recidivy. J. Firstová (2021, s. 103) jako předmět terciální prevence vymezuje situace, ve kterých již k trestné činnosti došlo a osoby, které již trestnou činnost spáchaly. Na tyto situace a osoby reaguje a pokouší se eliminovat jakékoliv riziko vzniku recidivy trestné činnosti.

1.1 Vězení v České republice

Ukládáním trestu odnětí svobody, výkonu ve vězení a jeho účinku se zabývá podle J. Firstové (2021, s. 144) věda zvaná penologie. Věda se nezabývá příčinami

protiprávního jednání a páčání trestné činnosti, nýbrž pouze právními následky, tedy tím, co po spáchání trestného činu následuje.

Vězeňství v České republice upravuje zákon č. 555/ 1992 o České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky. Vězeňská služba je dle § 1 správním úřadem a účetní jednotkou, která organizuje výkon zabezpečovací detence, výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Jedná se o nejvyšší možný druh trestu v České republice.

Momentální systém vězeňské služby podle zákona č. 169/1999 rozlišuje dva typy vězení pro dospělé: *věznice s ostrahou* a *věznice se zvýšenou ostrahou*. Věznice s ostrahou jsou dle zákona č. 169/1999 dále děleny podle stupně zabezpečení na:

- a) s nízkým stupněm zabezpečení
- b) se středním stupněm zabezpečení
- c) s vysokým stupněm zabezpečení

Podle J. Vetešky (2015, s. 166–167) ve *věznici s ostrahou* trest vykonávají převážně osoby, které spáchaly úmyslný trestný čin a byly za něj odsouzeny. Vězni se zde nemohou volně pohybovat, jsou organizováni a pod neustálým dohledem. Výjimka volného pohybu je přidělena vězni pouze za vzorné chování a plnění pracovních povinností. Pracovní činnost je vykonávána v místě věznice, nebo na střežených pracovištích mimo ni, kde dohled nad vězni zajišťuje vězeňská služba. Do *věznice se zvýšenou ostrahou* jsou umísťovány osoby, kterým byl soudem uložen výjimečný trest. Výjimečné tresty jsou soudem ukládané osobám, kterým spáchaly trestný čin v organizované zločinecké skupině, osobám, které spáchaly zvlášť nebezpečný zločin, nebo nebezpečným recidivistům. V tomto typu vězení není možný volný pohyb vězňů. Pracovní činnost je vykonávána výhradně v místě věznice, v mnoha případech přímo u vězně na cele. Vězni jsou na celách zamykáni a neustálý dohled nad nimi provádí vězeňská služba.

Účel trestu odnětí svobody vykonávaným ve vězení J. Lata (2007, s. 67) spatřuje v udržení společenského řádu. Tvrdí, že osoba je výkonem trestu odnětí svobody omezena v možnosti páčání trestné činnosti. Pachatel je vytržen ze společnosti, od své rodiny, přátel atd. Zároveň je veřejnost náchylná na páčání trestné činnosti varována možnými následky. M. Brunová (2020, s. 86) zmiňuje dvě funkce trestu odnětí svobody. První funkce je *ochranná*, která navazuje na výše zmíněnou myšlenku J. Laty. Vězení jedince izoluje od zbytku společnosti, tím mu zamezí v trestné činnosti pokračovat. Zároveň je společnost výkonem trestu před pachatelem chráněna, protože je mu odepřena možnost volného pohybu. Druhá *represivní* funkce omezuje práva jedince a tím způsobuje pachateli značný diskomfort.

O výši trestu rozhoduje vždy soud. Při takovém rozhodování soud podle T. Gřivny, M. Scheinosta, I. Zoubkové a kol. (2019, s. 179) na základě konkrétního trestného činu hodnotí závažnost spáchaného trestného činu, nebezpečnost pachatele, výhled na úspěšnou převýchovu, výši škody a odpovídá na otázky, zda je vyměřený trest v rámci zákonnosti spravedlivý, zda je udělená sankce prostředkem pro nápravu a odstrašujícím příkladem pro potencionální pachatele. Nejvyšším možným trestem v České republice podle zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku § 54, je výjimečný trest odnětí svobody na doživotí.

Rozdíly mezi retributivní justicí, kam řadíme například vězení a restorativní justicí, do které řadíme PMS ČR E. K. Newell (2006, s. 24), spatřuje v následujících znacích:

Prvním znakem je donucení, kdy pověřená instituce rozdává příkazy, které mají za úkol pachatele potrestat. Izolace, jako další ze znaků, jedince separuje od společnosti. Režim kontroly ovšem pachateli brání v možnosti nápravy následků trestné činnosti. Autor uvádí natírání plotu jako příklad vězeňské činnosti, která nijak oběti újmu vzniklou trestnou činností nekompenzuje. Posledním znakem je trest, ve kterém je řád vynucován nadřizenou silou.

Znaky restorativní justice podle E. K. Newella (2006, s. 57) jsou opakem znaků retributivní justice. Místo donucení, izolace, kontroly a trestu restorativní justice uzdravuje, zapojuje, respektuje, podporuje individualitu a trestnou činnost napravuje přímým řešením konfliktu.

Tato kapitola shrnuje význam kriminality coby zločinnosti. Dále zmiňujeme dva pohledy, kterými lze na kriminalitu nahlížet. Legální (právní) vymezení, které za trestný čin považuje vše, co je popsáno v trestním právu jako trestná činnost. Druhé sociologické vymezení chápe kriminalitu mnohem komplexněji a širěji. Na kriminalitě nesleduje pouze konkrétní trestnou činnost, ale také faktory, které trestné činnosti mohou předcházet – drogovou závislost, alkoholismus, prostituci apod. Součástí kapitoly jsou kategorie, které je v rámci kriminality podstatné zohlednit. Jedná se o rozsah kriminality, intenzitu a úroveň kriminality, tíži kriminality a dynamiku kriminality. Také jsme zmínili etiologii kriminality, která se snaží pochopit důvody, které jedince vedly k páčání trestné činnosti. Popisujeme podstatu prevence kriminality, kterou lze rozdělit do tří stupňů – primární prevence, sekundární prevence, terciální prevence. Každá z nich probíhá v jiném čase a zaměřuje se na jinou cílovou skupinu. V závěru kapitoly se věnujeme problematice českého vězení, které upravuje zákon č. 555/ 1992 České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky a zákon 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů a aktuálně rozlišuje dva typy vězení pro dospělé na vězení s ostrahou a vězení se zvýšenou ostrahou.

2 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba je relativně nová státní organizace, která se jako jediná v České republice věnuje řešení konfliktů v oblasti páchaní trestných činů mimosoudní cestou. PMS spadá pod působení Ministerstva spravedlnosti a její činnost, funkci, organizaci a poslání definuje zákon 257/2000 sb. Zákon o Probační a mediační službě. Celý název zákona zní: „Zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)“ (zákon č. 257/2000 Sb.).

Náplní probační a mediační služby je organizace dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným. Dohlíží a kontroluje takový výkon trestu, který není spojen s trestem odnětí svobody. Sleduje chování jedince, působí na něj tak, aby plnil uložené povinnosti, vedl důstojný a řádný život občana, respektoval podmínky soudu či státního zástupce, které směřují k jeho resocializaci a obnově narušených právních nebo společenských vztahů (§ 2 zákon č. 257/2000 Sb.).

Podle E. Žatecké (2007, s. 48–49) jednotlivá střediska PMS spadají pod ředitelství. Střediska se dělí do oddílů, které se zabývají konkrétní problematikou mladistvých, dospělých, uživatelů omamných a psychotropních látek, nebo poradenstvím pro oběti trestných činů. Podle § 3 zákona č. 257/2000 Sb. je v čele ředitel, kterého do funkce jmenuje a může odvolat ministr spravedlnosti. Dále jsou podle § 4 zákona č. 257/2000 Sb. součástí PMS středisek úředníci a asistenti, kteří musí splňovat zákonem dané podmínky: bezúhonnost, svéprávnost, ukončení požadovaného vzdělání v oboru společenskovědním a zároveň musí složit odbornou zkoušku. Jediný rozdíl v nárocích pro výkon práce asistenta a úředníka je vzdělání. Asistent musí disponovat vzděláním středoškolským v oboru společenskovědním a probační úředník pro výkon funkce musí mít dokončeno vzdělání magisterské.

PMS se podle E. Žatecké (2007, s. 11) řadí mezi tzv. restorativní justici, která využívá k nápravě osob alternativní tresty. Trestný čin je v restorativní justici charakterizován jako sociální konflikt, který se odehrává mezi dvěma či více jednotlivci, jejich normami a normami společnosti. Konflikt lze vyřešit pouze za předpokladu aktivní účasti všech dotčených osob. Restorativní justice předpokládá, že během sociálního konfliktu došlo k poškození sociálních vztahů mezi pachatelem, obětí a společností. Toto justiční pojetí doplňuje klasickou retributivní justici a ulehčuje tak vytíženosti soudů, obsazenosti věznic, zároveň reaguje na zvyšující se kriminalitu a na nízkou účinnost trestů.

Restorativní justice je podle E. Žatecké (2007, s. 12–15) postavena na několika principech. Jedním z nich je, že zločin má být chápan jako vzniklá škoda na straně oběti a jako ohrožení bezpečnosti ve společnosti. Na vzniklou škodu, či způsobenou újmu oběti, je nutno nahlížet široce. Je potřeba identifikovat poškození (materiální, fyzické, psychické, narušení sociálních vazeb apod.). Hlavním cílem není tvrdě potrestat jedince, který trestný čin spáchal, ale vytvořit takové podmínky, aby bylo možné odstranit následky jeho činů, na nichž se pachatel aktivně podílí. Jestliže se pachatel odmítne dobrovolně podílet na odstranění škod, které svým protiprávním jednáním způsobil, je k tomu donucen soudem. Tvrdé tresty nejsou vhodnou metodou ve všech případech a mohou být spíše kontraproduktivní. Možné riziko u osob odsouzených trestem odnětí svobody je tzv. prizonizace. Prizonizaci J. Veteška a S. Fischer (2020, s. 125) popisují jako proces přizpůsobení se vězeňskému prostředí natolik, kdy dojde ke ztrátě vlastní autonomie a iniciativy pro nápravu. Změní se postoje pachatele, jeho chování, struktura potřeb a tím se zmenšuje šance jeho začlenění zpět do společnosti. Jedinec obviňuje okolí, omlouvá své protiprávní jednání a neuvědomuje si vlastní pochybení.

Cílem restorativního procesu je dle E. Žatecké (2007, s. 16), aby pachatel přiznal svou odpovědnost za způsobenou škodu, probudit v něm soucítění (pocit hanby

a ostudy), vyvolat v něm potřebu osobní změny (léčbu drogové závislosti, prohloubení osobních kompetencí) a začlenění zpět do společnosti, ze které se v důsledku svého protiprávního jednáním vyloučil. Restorativní justice zastává názor, že je mnohem efektivnější, když pachatel celou situaci pochopí a uvědomí si, co způsobil, než aby byl co nejpřísněji potrestán bez jakéhokoli podílu na řešení a odstranění důsledků jeho protiprávního jednání. Jde o efektivnější způsob trestání osob, které se dostaly do konfliktu se zákonem ve smyslu vyšší úspěšnosti převýchovy.

2.1 Cíle a činnost PMS

Probační a mediační služba na svých webových stránkách Pmscr.cz prezentuje tři základní cíle.

Prvním je *integrace* pachatele, v rámci, kterého usiluje o zpětné začlenění jedince do společnosti tak, aby se vyhnul opakovanému porušování zákonů a norem. Během integrace dochází k obnově respektu pachatele k právnímu nastavení společnosti, jeho seberealizaci a uplatnění.

Jako druhý cíl uvádí *participaci poškozeného*, což znamená, že se PMS snaží zapojit osobu, které byla poškozená do procesu, který by měl zajistit vlastní odškodnění, obnovení pocitu bezpečí a důvěry.

Posledním cílem je *ochrana společnosti*, kterou se myslí efektivní řešení vzniklých konfliktů a rizikových situací, které jsou spojeny s pácháním trestné činnosti. V rámci ochrany společnosti PMS ukládá a dohlíží na plnění uložených alternativních trestů.

Podle E. Žatecké (2007, s. 65) začíná činnost PMS v momentě, kdy je jedinci udělen alternativní trest nebo opatření, kterým je soudem uložený dohled po dobu zkušební doby. Ve chvíli, kdy informace o udělení alternativního trestu dorazí na určené středisko PMS (zejména to v místě bydliště klienta, popř. středisko nejbliže

klientova místa bydliště), je klient písemně vyzván k úvodní schůzce. Během úvodní schůzky zaměstnanec PMS usiluje o navázání vztahu, během kterého klientovi poskytne informace o nadcházející spolupráci. Jde o formální schůzku, kdy klient pracovníkovi předá kontaktní údaje (telefon, adresa), sdělí mu, zda pracuje, studuje, jaký trestný čin spáchal, jak zní jeho rozsudek a jaké povinnosti mu byly uloženy. Zároveň je klient poučen, že jakoukoli změnu identifikačních údajů je povinen nahlásit (změna tel. čísla, bydliště, nové zaměstnání apod.), musí docházet na pravidelné schůzky a pokud to z jakéhokoli důvodu není možné, musí se předem omluvit a vysvětlit důvod nepřítomnosti. Dalším krokem Probační a mediační služby je stanovit probační plán, což je soubor práv, povinností, úkolů, cílů, pravidel, které jsou během spolupráce klienta a pracovníka PMS stále aktualizovány a kontrolovány, zda vzájemnou spoluprací směřují tam, kde je potřeba. Probační plán lze popsat jako individuální práci úředníka a klienta, který je stanoven ke specifikaci obsahu spolupráce, je vytvářen probačním pracovníkem a stanovuje pravidla dohledu nad klientem. Slouží pro průběžnou kontrolu spolupráce a hodnotí, jaké klient udělal pokroky. Všechny stanovené body, cíle, úkoly, pravidla apod., by měly vycházet z reálných možností klienta. Pokud je cíl nastaven tak, že je pro klienta nesplnitelný, musí být úředníkem přehodnocen.

Podle Pmscr.cz je další činností poskytování bezplatného poradenství osobám, které jsou oběťmi trestného činu. Oběti trestných činů se mohou kdykoliv na kterékoliv středisko obrátit. Obětem trestných činů PMS poskytuje morální podporu, odbornou pomoc a cenné rady například, jak se domoci náhrady škody, dále jim nabízí možnost mediace, jejíž součástí je náprava vztahu mezi obětí a pachatelem za přítomnosti prostředníka. Ačkoliv tato činnost není předmětem diplomové práce, považujeme za důležité ji alespoň zmínit.

2.2 Probace

Pojem probace podle E. Žatecké (2007, s. 21–25) vychází z latinského slova *probare*, který v překladu znamená zkoušeti či ověřovati. Probace se začala rozvíjet kolem 50. let 20. století, prošla mnoha vývojovými etapami a v roce 2001 byla právně ukotvena. Význam pojmu podle zákona 257/2000 Sb. spočívá v organizování a vykonávání dohledu nad osobou obžalovanou, obviněnou nebo odsouzenou. Usiluje o kontrolu výkonu trestů nespojených s trestem odnětí svobody, které byly této osobě uděleny. Podle E. Žatecké (2007, s. 21) jde o kombinaci tří činností, a to pomoc, kontrola a poradenství. Odlišností probace oproti např. výkonu trestu je humanizace, která usiluje o co nejnížší narušení sociální vazby a psychického narušení klienta, vede jej k vlastní sebereflexi a uvědomění si následků vlastních činů. Probační činnost spočívá v pravidelném osobním kontaktu probačního pracovníka a pachatele. I. Svoboda (2005, s. 36) stručně popisuje probaci jako druh alternativního trestu a opatření, která jedince neizolují a usilují o rovnováhu mezi represí a prevencí.

V praxi probace jedince podle I. Svobody (2005, s. 37–39) upozorňuje, že ne ve všech případech je trest odnětí svobody tím nejefektivnějším řešením. Probační činnost chrání před možným negativním působením vězení, které by mohlo změnit jedincův (pachatelův) pohled na svět. Pachatel by se mohl nepřátelsky stavět ke společnosti, což by mohlo podpořit možnou chuť se společnost mstít. Pomstou myslíme páchaní další trestné činnosti, tedy recidivu. Důraz při probačním dohledu je kladen na individuální přístup. Probačnímu pracovníkovi jde primárně o hlubší pochopení kontextu pachatelem spáchaného trestného činu. Zjišťuje informace o klientovi jako osobnosti, mapuje jeho hodnoty, rodinné vazby, sociální vazby, aby dosáhl komplexního vhledu do klientova života. Podle J. Vetešky a S. Fischera (2020, s. 99) lze probační činnost aplikovanou na klienty po výkonu trestu nazvat nápravným vzděláváním nebo nápravnou výchovou.

Mezi konkrétní probační činnosti ve smyslu alternativních trestů J. Veteška (2015 s.182–189) řadí *obecně prospěšné práce*, které jsou nejčastějším alternativním trestem, během kterých pachatel přijme vlastní zodpovědnost a zároveň prokáže službu společnosti. Dalším typem trestu je *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a společenské akce*, což jak z názvu vyplývá, je odepření přístupu na konkrétní akce. Tento druh trestu je nejčastěji ukládán např. agresivním fotbalovým fanouškům. Trest *částečné detence* funguje na stejném principu jako *domácí vězení* s tím rozdílem, že pachatel může určené místo pro „vězení“ opouštět za účelem práce a vzdělávání. Částečná detence je přidělována spíše mladistvým. Trest domácího vězení spočívá v zdržování se v místě určeného „vězení“, většinou trvalého bydliště pachatele během stanovené doby. Alternativní trest *umístění do terapeutického zařízení* je soudem, státním zástupcem či probační a mediační službou ukládán jedincům závislým na drogách, alkoholu, hazardních hrách apod. Trest *Pokuta, peněžitý trest, propadnutí majetku a propadnutí věci* je soudem ukládán pachatelům, kteří mohou způsobenou škodu finančně nahradit. Částka, hodnota propadnutého majetku či věci, je určena a vypočítána na základě reálných finančních možností pachatele. Dále *kompensační opatření*, které spočívá zejména v urovnání škod mezi pachatelem a obětí, které vznikly během trestné činnosti. Náhrada škody může být materiální nebo morální. Pachatel musí odškodnit i zájmy společnosti, v podobě určeného rozmezí bezplatné práce. *Morální sankce* je další formou alternativního trestu. Nejčastěji je institut využíván u mladistvých osob, které se provinily vůči zákonu. Principem morální sankce je osobní omluva oběti a dále příspěvek na dobročinné (veřejně prospěšné) účely jako je například charita. Další možností alternativního trestu je *podmíněné odsouzení*, což znamená, že trest odnětí svobody byl odložen. Soud stanoví podmínky a zkušební dobu, v ČR max. 5 let. Podmíněné odsouzení je ve většině případů kombinováno s dalšími alternativními tresty. Například podmíněné odsouzení v délce tří let a zákaz činnosti. *Zákaz činnosti* je omezení, které zabraňuje jedinci výkon činnosti, která byla prostředkem ke spáchání trestného

činu. Se zákazem činnosti souvisí *zákaz pobytu*, který jedinci zamezuje navštívit místo, na kterém ke spáchání trestného činu došlo. Na zákaz pobytu navazuje *vyhoštění*, které se týká pouze cizinců čili osob, kteří nejsou občané ČR. Tento alternativní trest slouží k zamezení páchaní další trestné činnosti cizinců na území ČR. Jako poslední alternativní trest je *ztráta čestných titulů, vyznamenání a vojenské hodnosti*. Odebrání titulů, vyznamenání a hodností určuje soud ve chvíli, kdy jedinci hrozí minimálně dva roky odnětí svobody za spáchání zvláště zavrženíhodného činu.

Pojem Probace jsme popsali v předchozím odstavci, kde je vysvětlena její podstata, jak je aplikována v praxi a jaké jsou její konkrétní činnosti. Probace klade důraz na humanizaci osobnosti, která spočívá v pravidelném osobním kontaktu s probačním pracovníkem. Jedince tím ušetří případné prizonizace, ke které by mohlo během trestu odnětí svobody dojít a současně snižuje vytíženost soudů.

2.3 Mediace

Další podkapitola se věnuje mediaci, která je podle E. Žatecké (2007, s. 34) součástí činnosti PMS jako jeden ze způsobů alternativního řešení trestné činnosti. M. Remešová (2019, s. 5–6) mediaci charakterizuje jako možnost řešení konfliktů mimosoudní cestou, jejíž tradice sahá až do starověku, nicméně aktivně rozvíjena je posledních 25–30 let. Mediace je, stejně jako probace, zakotvena v právním předpisu 257/2000 Sb. zákon o Probační a mediační službě. Ačkoliv je probace a mediace k sobě často přiřazována, každá z nich vykonává odlišnou činnostní agendu.

Mediace vychází podle E. Žatecké (2007, s. 28) z latinského slova *medius, median*, což v překladu znamená střed, prostředek, prostřední a podle L. Holé (2011, s. 50) i nestranný, nerozhodný a neurčitý. Překlad slov *medius, median* se tedy promítá do role tzv. mediátora, který celou mediaci řídí a je v pozici nestranného soudce.

Mediátor stojí „uprostřed“ dvou stran jako zprostředkovatel vzájemné komunikace.

Podle zákona 257/2000 sb. § 2 je mediace vymezena jako způsob řešení sporu mezi obviněným (obžalovaným) a obětí (poškozeným) s cílem urovnávat konflikt, který mezi těmito aktéry v důsledku trestního jednání vznikl. Mediaci lze vykonávat pouze s písemným souhlasem obou stran. Podle E. Žatecké (2007, s. 28) jde o vytvoření prostoru pro komunikaci mezi výše zmíněnými aktéry tak, aby došlo k nalezení řešení problému, které je přijatelné pro obě strany a během trestního řízení nebylo možné toto řešení nalézt. J. Plamínek (2013, s. 50) popisuje mediaci jako způsob zvládnání vzniklých sporů a konfliktů, které jsou citově nebo emotivně podpořeny, pomocí komunikace. Výše zmíněné definice obsahují prostředek, kterým ve svém základu mediace operuje, a to je komunikace. Podle L. Holé (2011, s. 44-46) je komunikace nástroj, který odlišuje mediaci od ostatních způsobů řešení konfliktů, protože vede účastníky k vzájemnému pochopení a porozumění. Zmíněné definice nejvíce zapadaly do kontextu diplomové práce a jsou pouhým zlomkem možných definicí mediace, které zacházejí i hlouběji do dané problematiky. Dle L. Holé (2011, s. 52) se ale odborníci v posledních letech shodli na třech základních prvcích definice mediace a to je: forma intervence, mediátor a neovlivňování výsledků mediace.

V praxi je mediace podle E. Žatecké (2007, s. 29) primárně založena na respektu osob, které se jí účastní, dále pak jejich odpovědnosti za svůj život, schopnostech vyjádřit své potřeby a zájmy. Mediátor diskusi usměrňuje, aby nebyla narušena její plynulost nežádoucími způsoby komunikace účastněných osob, směřuje k jejímu cíli a účastníky podněcuje k jeho naplnění, ale nemá pravomoc ani jednu stranu omezovat nebo sankciovat. Na společném cíli se obě strany domluví. Obě strany vyjádří, každá za sebe své potřeby a zájmy a podle toho se hledá možné řešení tak,

aby jim bylo vyhověno. Účastníci si podle J. Křivohlavého (2013, s. 20) pomocí verbálních i neverbálních projevů budují atmosféru, která samotnou mediaci tvoří.

E. Žatecká (2007, s. 35–37) popsala stádia mediace, která začíná v okamžiku, kdy jsou obě strany kontaktovány ať písemně, nebo telefonicky mediátorem. Před osobním kontaktem obou stran je důležité obeznámit je s celým procesem, průběhem a zjistit jejich požadavky, očekávání a pohled na vzniklou situaci. Pokud mediátor od obou stran obdrží souhlas, může přejít k prvnímu stádiu mediace, kterou otevírá jeho úvodní řeč, kde mediátor osloví přítomné strany, znovu popíše průběh mediace, zdůrazní jeho úlohu, postavení, nestrannost a stanoví základní pravidla schůzky. V druhém stádiu mediace se mediátor snaží dostat do nitra problému. Obě strany v této chvíli zastávají jistou pozici, ve které upřednostňují své vlastní zájmy, úkolem mediátora je odhalit zájmy každé strany a tím zjistit předmět konfliktu. Odhalit předmět konfliktu je velmi důležité pro další fáze mediace. V této části strany komunikují spíše s mediátorem, který stranám aktivně naslouchá, vyjednává a svou pozornost směřuje na prožívání, city, emoce a zájmy účastníků. Současně mediátor navrhuje obecné možné řešení konfliktu, může být kreativní a navrhnout více možností, které mohou účastníkům pomoci, nesmí jim však možnosti řešení vnucovat. Ve třetím stádiu mediátor ví, co je předmětem konfliktu a zná požadavky a očekávání obou stran. V této chvíli vznesse tzv. agendu sporu, která účastníkům přiblíží body, které je potřeba naplnit, aby byla mediace efektivní a úspěšná. Agenda sporu obsahuje témata, která jsou pro obě strany podstatná a shodly se na nich, jsou to témata, která budou dále předmětem mediace. Na závěr mediátor tato témata shrne a strany se domluví na jejich pořadí. Mediátor témata ani pořadí jejich diskuse neurčuje, pouze oběma stranám shrne a upevní to, na čem se účastníci sami domluvili, aby nedošlo ke špatné interpretaci řečených informací. Stádium čtvrté, zároveň poslední, je nejdůležitější v ohledu uzavření dohody mezi účastníky, kteří během mediace navrhovali možná řešení a společně o těchto řešeních diskutovali. Výchozí řešení je vždy na účastnících mediace, mediátor je

pouze povzbuzuje v hledání, v žádném případě je nelimituje, neovlivňuje a nerozhoduje za ně. Po celou dobu je podporuje a snaží se je motivovat, aktivně naslouchá, navrhuje řešení, upozorňuje na možnosti, případně problémy a na závěr s účastníky sepisuje dohodu. Vše, na čem se strany shodly, musí být nutně písemně sepsáno a potvrzeno podpisem všem účastníků. Jako důležité považujeme zmínit, že v mediaci není nikdo vítězem ani poraženým, mediace usiluje primárně o vzájemnou spolupráci účastníků.

Co se týká definice mediátora, který je v této podkapitole mnohokrát zmiňován – jedná se o osobu, jejíž činnosti jsou ukotveny v zákoně č. 202/2012 Sb., O mediaci § 8 odst. 1, kde je uvedeno, že se mediátor mediace osobně účastní, je jejím koordinátorem a významným článkem, který diskusi iniciuje, zodpovídá dotazy účastníků, respektuje jejich názory, zohledňuje žádosti, zájmy obou stran a na závěr je povinen účastníkům vydat písemnou mediační dohodu.

Jedná se o třetího účastníka mediace podle L. Holé (2013, s. 39) a mezi hlavní kompetence mediátora patří vhodné osobnostní charakteristiky (trpělivost, vstřícnost, nestrannost), vzdělání (složená zkouška mediátora, stanovená ministerstvem spravedlnosti), odborné dovednosti a znalosti (komunikační dovednosti a ochota se dále vzdělávat).

Mediace klade důraz na komunikaci ve formě diskuse. Dochází ke konfrontaci oběti a pachatele tváří v tvář během, které by pachatel mohl změnit svůj postoj, „objevit“ vlastní vinu a uvědomit si následky svého jednání, oběti se omluvit, nebo se domluvit na náhradě vzniklé škody. Oběť spáchaného trestného činu získá informace, které by během soudního procesu nemusela získat a nahlédne tak do života pachatele, popřípadě se dozví více o důvodech, které pachatele vedly k porušení zákona. Společně se pak tito aktéři domluví na oboustranně přijatelném řešení a sepíší spolu s mediátorem, který je po celou dobu provází, mediační dohodu.

Kapitola Probační a mediační služba shrnuje její činnosti, principy a cíle. Rozvádí jednotlivé části jako je probace a mediace. Probace usiluje o kontrolu výkonu trestů nespojených s trestem odnětí svobody. Patří zde alternativní tresty, jako je domácí vězení, umístění do terapeutického zařízení, vyhoštění, peněžitý trest, obecně prospěšné práce apod. Dále podkapitola Mediace obsahuje shrnutí podstaty pojmu, vysvětluje její význam, vykresluje, jak průběh mediace funguje v praxi a jaká je činnost mediátora, který celou mediaci koordinuje. Mediace je dle Remešové (2019, s. 5–6) možnost řešení konfliktů mimosoudní cestou, které lze provést pouze s písemným souhlasem všech účastníků. Jedná se o vytvoření prostoru pro komunikaci mezi pachatelem a obětí. Cílem mediace je dohoda o způsobech řešení konfliktu. Na tomto řešení se shodly obě strany pod dohledem třetí osoby, tzv. mediátora, který celý proces mediace koordinuje. Kapitola Probační a mediační služba ČR shrnuje informace, jejichž obsah se promítá do empirické části diplomové práce.

3 EDUKAČNÍ A PROBAČNÍ PROCESY A NÁSTROJE

Kapitola se zaměřuje na edukační a probační procesy a nástroje. Obsahuje podkapitoly sociální andragogika – edukační procesy a nástroje. Dále edukační procesy v sociální andragogice a edukační nástroje, kde se tématům detailněji věnujeme. V rámci sociální andragogiky hovoříme dle J. Vetešky (2016, s. 49) o procesu edukace, případně reedukace. Současně uvádíme vybrané pojmy sociální andragogiky jako je dospělost, sociální prostředí a sociální problém. V kontextu edukačních procesů sociální andragogiky zmiňujeme pojmy výchova a vzdělávání, které dále zahrnují socializaci, resocializaci, edukaci, reedukaci. V závěru kapitoly se věnujeme edukačním nástrojům jejíž účelem je naplnit stanovený cíl, nebo dosáhnout jistého výsledku. Záměrem jejich aplikace je tedy u jedince prohloubit vědomosti, způsobilost, ovlivnit postoje a hodnoty.

3.1 Sociální andragogika – edukační procesy a nástroje

Sociální andragogika je významnou částí andragogiky, jejíž podstatou je podle J. Vetešky (2016, s. 49) edukace, popřípadě reedukace dospělého člověka v sociálním prostředí. Předmět sociální andragogiky je vztah mezi sociální situací, sociálním prostředím a možnostmi jedince se v této oblasti edukovat. Zjednodušeně mluvíme o vztahu mezi sociálním prostředím jedince a jeho výchovou/vzděláváním.

C. Határ (2013, s. 54) uvádí příklady sociálních institucí a případů, ve kterých se můžeme se sociální andragogikou setkat. Uvádí domov pro seniory, sociální práci s dospělými na úrovni samosprávných a okresních úřadů, na úřadu práce v podobě poradenství při práci s rodinami, nezaměstnanými, v nápravných zařízeních v podobě penitenciární/postpenitenciární péče a resocializace. V diplomové práci budeme hovořit o působení sociální andragogiky v postpenitenciární péči ve středisku Probační a mediační služby ČR. Dále sociální pedagogiku nalezneme

v humanitárních a charitativních organizacích, firmách a zaměstnavatelských organizacích.

Cílem sociální andragogiky podle Z. Palána (2003, s. 156–157) je zkvalitňovat sociální vazby v rámci společnosti, vychovat jedince tak, aby byl schopen sám navazovat interpersonální vztahy a zároveň jej edukovat, plnit sociální roli a dodržovat společností nastavená pravidla. Iniciativou sociální andragogiky je pomoc jedinci při řešení problému, který se v jeho životě vyskytl a není schopen jej řešit vlastními silami. Dle J. Bartáka, M. Demjanenka (2021, s. 17) se může jedinec dostat do tíživé situace v rámci společnosti, ale i v rámci svých sociálních vazeb (rodina, on sám, přátelé, děti, partner apod.).

Podle Z. Palána (2003, s. 156) je sociální andragogika aplikovaná věda, která čerpá z mnoha jiných příbuzných disciplín jako je sociální psychologie, sociální pedagogika, sociální práce, androdidaktika a teorie výchovy. C. Határ (2009, s. 59) vnímá sociální andragogiku jako kombinaci dvou vědních oborů: Andragogiky a Sociologie. Řadí ji mezi *hraniční andragogické disciplíny*, kam zároveň patří Profesní andragogika a Kulturní andragogika. Poté rozděluje další dvě disciplíny: základní a aplikovanou. Mezi *základní* patří všeobecná andragogika, Teorie výchovy dospělých, Andragodidaktika, Dějiny výchovy a vzdělávání dospělých, Management zařízení a institucí výchovy a vzdělávání dospělých, Metodologie andragogické vědy a Komparativní andragogika. Mezi poslední *aplikované* disciplíny řadí Podnikovou andragogiku, Školskou andragogiku a Andragogiku volného času.

Vybrané pojmy sociální andragogiky

V této podkapitole popisujeme vybrané pojmy sociální andragogiky, které korespondují s cílem práce a navazují na výzkumnou část. Základní pojmy, se kterými sociální andragogika pracuje podle J. Bartáka, M. Demjanenka (2021, str. 29) jsou:

1. *Dospělost*

Objektem andragogiky je dospělý člověk. Definice dospělosti nebo dospělého člověka se liší v úhlu pohledu. Například z pohledu psychologie podle J. Langmaiera a D. Krejčířkové (2006, s. 167) lze dospělost rozdělit do tří stádií.

Raná dospělost je ve věku od 20 let do 25-30 let, ve kterém jedinec dosáhne jistého stupně zralosti. Následuje *střední dospělost*, která trvá do 45. roku věku, kdy dospělého považujeme za výkonného a psychicky stabilního. Poslední fází před stářím je *pozdní dospělost*, která probíhá zhruba do 60 až 65 let. Z pohledu legislativy konkrétně zákona 89/2012 Sb. §30 mluvíme o dospělé (zletilé) osobě tehdy, jestliže již dovršila 18 let. Z. Palán (2002, str. 8) v zastoupení za andragogiku uvádí Jochmanovo pojetí dospělosti. Dospělým se stává ten, kdo ukončí sociální, psychickou a somatickou dimenzi. Protože neexistuje jednoznačná definice dospělého, budeme tedy za dospělého považovat jedince, který je starší 18 let a zároveň dosáhl jisté kognitivní úrovně, sociální nezávislosti a psychické stability.

2. *Sociální prostředí*

Sociální prostředí je podle M. Dvořákové (2015, s. 16) významným prvkem ve výchově jedince. Jde o prostředí, které jedince obklopuje a předkládá mu vzory kultury, společenských jevů, norem a chování. M. Procházka (2012, s. 86–90) o sociálním prostředí tvrdí, že vede jedince na cestě životem (socializace) a pomáhá mu se stát z biologické bytosti bytostí společenskou. Autor sociálního prostředí rozděluje do dvou základních úrovní. Jako první úroveň uvádí *mikroprostředí*, do kterého řadí nejbližší okruh osob, které jedince obklopují, zpravidla rodinu a vrstevnické skupiny. Mikroprostředí je specifické silou, kterou na jedince působí. Druhou úrovní je *makroprostředí*, které vnímá okolí jedince v širším spektru. Do makroprostředí se řadí

společenská třída, ve které se jeho rodina nachází, dále ekonomický, právní, politický a kulturní systém státu, ve kterém jedinec žije. Jedinec není pouze produktem svého prostředí, samotný jedinec dokáže prostředí i ovlivňovat a působit na něj.

„Díky sociálnímu prostředí je jedinec schopen žít, rozvíjet se, vzdělávat se, rozmnožovat se a fungovat“ (Bendl, 2015 s. 84).

3. *Sociální problém*

Sociální problém podle M. Petruska (1996, s. 846) je pro jedince tíživá situace, kterou nezvládá sám řešit ani za pomoci svých blízkých a je potřeba institucionalizované pomoci. Podle B. Krause (2008, s. 36) je sociální problém součástí sociální reality. Jako ilustraci významu sociálního problému J. Jandourek (2012, s. 785) zmiňuje nezaměstnanost, jejímiž důsledky jsou ztráta sociálního statusu, nucená změna životního stylu, deprese apod. V kontextu naší diplomové práce jako sociální problém také vnímáme fakt, kdy klient po opuštění výkonu trestu nemá kde bydlet, je nezaměstnaný, nemá dostatečnou kvalifikaci pro výkon práce atd.

Výše ve vybraných pojmech sociální andragogiky definujeme termíny jako je dospělost, která je typická pro náš výzkumný vzorek, vysvětlujeme sociální problém, což značí tíživou situaci, kterou jedinec není sám schopen řešit a sociální prostředí jako prostředí, které jedince obklopuje a předkládá mu vzory chování. Tyto pojmy se promítají do každodenní praxe Probační a mediační služby při práci s osobami propuštěnými z trestu odnětí svobody a tím jsou pro diplomovou práci klíčové.

3.2 Edukační procesy v sociální andragogice

Edukační proces nebo edukace dle J. Bartáka a M. Demjanenka (2021, s. 31) zahrnuje edukační nástroje, výchovu a vzdělání. Edukace je jinak nazývána jako výchovně –

vzdělávací proces, který může probíhat ve školním prostředí, ale zároveň i mimo něj. Může probíhat kdykoliv a kdekoliv, odlišuje se od pojmu vzdělávání tak, že vzdělávání jako takové většinou vede učitel/odborník a probíhá ve školním prostředí, kdežto formou edukace je i samostudium, kdy je jedinec sám sobě učitelem.

J. Průcha (2014, s. 63) uvádí tři dělení výchovně – vzdělávacího procesu. První dělení je *formální* vzdělávání (učení), pro které je specifické místo, kde vzdělávání probíhá. Zpravidla to je organizované prostředí, jako je škola, vzdělávací centrum, vzdělávací instituce atd. Takové prostředí se řídí určenými právními předpisy, má danou strukturu, řád a specifikované cíle vzdělávání. Takové akreditované místo pro vzdělávání má právo studentovi po úspěšném absolvování udělit diplom, certifikát, vysvědčení nebo kvalifikaci. *Neformální* vzdělávání, jak z názvu vyplývá, probíhá mimo rámec vzdělávání formálního. Tento typ účastníkovi neposkytuje žádný výstup. Patří sem kurzy, semináře, workshopy, přednášky atp. Typickým znakem neformálního vzdělávání (učení) je dobrovolnost. Posledním dělením je *informální* vzdělávání, které probíhá prakticky kdekoliv a kdykoliv. Jde o osvojování si znalostí během každodenních aktivit. Základní vlastností informálního vzdělávání (učení) je samovolnost, spontánnost a je koordinované samotným jedincem, nikoli učitelem nebo institucí.

Podle J. Průchy (2014, s. 32) jsou podstatné subjekty, které se edukace účastní. Na jedné straně to může být edukátor, osoba, která edukaci vede, řídí a vzdělává. Ve vzdělávání dospělých se jinak edukátorovi říká mentor, vzdělavatel, kouč, lektor, instruktor, trenér apod. Na straně druhé můžeme spatřovat osobu tzv. edukanta, který vzdělávání přijímá a je v pozici žáka, který se učí.

J. Barták a M. Demjanenko (2021, s. 54-55) v edukačním procesu dospělých uvádí tzv. andragogické determinanty, které se vztahují k edukátorovi, který definuje *cíle vzdělávání, funkce a efekt*. Podle toho vzdělavatel určuje prostředky, metody, formu

a obsah učiva. Andragogický cíl je směr, kterým edukátor vzdělávání vede. “Obsahuje, kdo má koho co naučit, s jakým výsledkem a v jakém čase a kvalitě” (Barták, Demjanenko, 2021, s. 55). *Funkce* vzdělávání dospělých podle J. Bartáka a M. Demjanenka (2021, s. 62–63) dělí na humanizační, komunikační, kreativní, integrující, sociálně – adaptační, kvalifikační. Edukátor musí vědět, čeho chce v rámci vzdělávání dosáhnout. Chce-li u účastníka vzdělávání rozvíjet jeho osobnostní stránku, poznávací dovednosti, schopnost učení, rozvíjet jeho mezilidské vztahy, nebo praktické schopnosti.

J. Průcha (2014, s. 33) uvádí, že edukanty lze rozdělit do několika kategorií, podle pohlaví, předchozího studia, věku, životních zkušeností apod. U všech kategorií a celkově dospělých osob, je významná motivace ke studiu, která je individuální. Jako motivaci dospělého jedince, který se chce vzdělávat, můžeme považovat rozhodnutí, myšlenku, příčinu tak učinit a účastnit se jakékoliv formy vzdělávání, ať už formální, neformální či informální.

Na motivaci navazují vlastnosti podle V. Bočkové (2002, s. 21), které jsou důležité pro úspěšné učení. Dospělý člověk musí disponovat pevnou vůlí, která jej požene dál a jedinec díky ní bude vytrvalý. Time management je další významná vlastnost a schopnost dospělého jedince rozvrhnout si dobu, ve které se bude studiu věnovat. To se týká zejména formálního a neformálního vzdělávání. Důležitá je i celková životospráva jedince, soustředěnost a zapálení pro studium, požadavek kvalitní stravy, dostatku spánku a duševní klid. Poslední předpoklad úspěšného učení nejsou vlastnosti studenta, ale spíše vzdělavatele. Klíčová je osobnost edukátora, jeho přístup, volba metod, pomůcek a odpovídající vyjadřovací schopnosti.

Mezi vybrané edukační procesy řadíme socializaci, resocializaci, edukaci, reedukaci a poradenství, kterému se detailněji věnujeme v následující kapitole.

1. *Socializace*

J. Barták, M. Demjanenko (2021, str. 29) socializaci charakterizují jako proces, během kterého se člověk stává společenským. Jedná se o celoživotní proces, kdy si člověk osvojuje společenskou podobu chování, komunikace, jednání. Zároveň se učí přijímat společenské normy, postoje, role a hodnoty tak, aby se začlenil do společnosti, ve které žije. Socializaci J. Veteška (2015, s. 23-24) dělí do tří fází.

Primární socializace probíhá prostřednictvím rodiny, kdy se dítě učí vnímat své nejbližší okolí. *Sekundární socializace* by měla naučit jedince přijmout společenské role. Navazuje na socializaci primární a probíhá spolu s rodinou mezi vrstevníky během mimoškolních aktivit, v zájmových kroužcích apod. Poslední *terciální socializace* probíhá v prostředí zaměstnání jedince. Socializace není nikdy ukončena, člověk se neustále učí a přizpůsobuje novému. R. A. Settersten, Jr., T.J. Owens (2002, s. 14) tvrdí, že někteří lidé socializaci chápou jako proces sociální kontroly a jistou limitaci, která je prostředkem pro nastolení řádu ve společnosti. Socializace však na druhou stranu nemusí znamenat pouhou limitaci a omezení, ale může propůjčit životu smysl a jistotu.

2. *Resocializace*

Dle J. Průchy a J. Vetešky (2014, s. 235–236) je resocializace pojem spojovaný s přeměnou starých vzorců chování na vzorce nové. Jestliže při socializaci došlo k chybě, resocializace by ji měla odstranit a nenásilně jedince přinutit osvojit si pravidla chování, které konkrétní společnost považuje za platné. Existují dva typy resocializace: dobrovolná a nedobrovolná. Jak z názvu vyplývá, dobrovolná resocializace vychází z vlastní vůle, člověk sám chce přijmout nové role hodnoty apod. Příkladem může být vstup do manželského svazku, nástup do nového zaměstnání apod. Nedobrovolná

resocializace probíhá v zařízeních, kde jedinec nemá na výběr, buď přijme hodnoty nové, nebo bude jistým způsobem sankcionován. Příkladem je vězení.

3. *Edukace*

Edukaci P. Juřeníková (2010 s. 10) popisuje jako činnost, kdy dochází k učení ať záměrně nebo nezáměrně. Jedná se o celoživotní proces. V rámci edukace dochází k formování postojů, chování, projevů, získávání vědomostí, schopností atp. Z. Kolář (2012 s. 36) chápe edukaci jako synonymum výchovně – vzdělávacího procesu.

4. *Reedukace*

Směrodatný význam termínu reedukace v kontextu diplomové práce uvádí J. Průcha a J. Veteška (2014, str. 233), ti reedukaci nazývají procesem převýchovy. Reedukace usiluje o změnu jedincových postojů, chování a projevů. Probíhá ve vězeních nebo střediscích Probační a mediační služby. Objektem reedukace jsou osoby s delikventním či až asociálním jednáním. Probíhá během výkonu trestu odnětí svobody nebo po propuštění z výkonu trestu na svobodu. Na druhou stranu lze podle J. Bartáka, M. Demjanenka (2021, s. 32) reedukaci charakterizovat z pohledu speciální pedagogiky jako přeučení nebo kompenzaci zdravotního postižení či znevýhodnění jedince. Typickým příkladem je náprava řeči nebo smyslové kompenzace.

3.3 Edukační nástroje

Obecným edukačním nástrojem je komunikace, která je dle P. Hartla (2004, s. 113) procesem dorozumívání realizovaného komunikačním procesem. Komunikační proces je složen osobou, která odesílá informaci/sdělení směrem k osobě (osobám), která má informaci/sdělení přijmout, jedná se o tzv. příjemce sdělení. Mezi komunikační procesy patří monolog, což je jednocestná komunikace, dále dialog, což je dvoucestná komunikace, na které se podílí dvě osoby. Existuje ale i třícestná

komunikace tzv. trialog nebo mnohocestná komunikace tzv. multilog, ve kterém se na komunikaci podílí tři a více osob.

J. Veteška (2015, s. 55–57) popisuje využití komunikace v rámci Probační a mediační služby při práci s klientem. Lze komunikovat verbálně, tedy slovem či písmem, jedná se tedy o komunikaci psanou a mluvenou. Dále neverbálně, kam patří výraz v obličeji, mimika, gesta, pohled očima, smích, pláč apod. Neverbální komunikací vyjadřujeme naši náladu, pocity a emoce. Řadí se zde mimika (co sdělujeme výrazem), proxemika (sdělování pomocí přibližování se a oddalování se), posturologie (co sdělujeme postojem a držením těla) atd. Lze komunikovat ale i činem, to znamená, že komunikace probíhá aktivitou, jednáním nebo například chováním osoby. Dle J. Vetešky (2015, s. 158) největší část komunikace probíhá v rámci osobní konzultace v místě střediska PMS.

Edukační nástroje jsou používány za účelem naplnit cíl, dosáhnout jistého výsledku, tedy u jedince prohloubit vědomosti, způsobilost, ovlivnit postoje a hodnoty jedince. Zde se zaměříme na pojmy výchova, vzdělávání a pojmu poradenství se budeme věnovat v následující samostatné kapitole, která navazuje na empirickou část práce.

Výchovou je dle Kohouta (2014, s. 30) intencionální, záměrné a účelně cílené vnější působení na člověka. Podle M. Beneše (2004, s. 13–18) je výchova primárně příprava jedince na život tak, aby sám byl emancipovaný a rozumný. Poslední definici výchovy uvádíme od T. Janíka (2021, s. 10–11), který výchovu chápe jako proces, který má povahu pomoci. Pomáhá konkrétně těm, kteří se rozvíjí a směřují vpřed, autor zmiňuje i jiný směr, kterým je myšlena převýchova.

Pojetí výchovy dospělých je v rozporu. Podle některých autorů je výchova dospělých možná, podle jiných nikoliv. Uvádíme konkrétní příklady odlišných názorů na výchovu dospělých. Definice M. Beneše (2014, s. 13–18) o výchově dospělých tvrdí, že jakmile jedinec dojde do fáze, kdy jej lze považovat za

rozumného a emancipovaného, nelze jej jakkoliv usměrňovat ani vychovávat. Autor je jedním těch, kteří tvrdí, že v andragogickém působení na jedince je výchova velmi složitá až nemožná. Jednáme totiž s dospělou osobou, u které předpokládáme, že jisté rozumové úrovně a emancipace již dosáhla. Naopak V. Hotár, P. Paška, J. Perhács a kol. (2000, s. 34) vyvracejí nemožnost výchovy dospělých tvrzením, že při výchově dospělých dochází k přeměně osobnostních rysů, vlastností a rozvoji emocionální stránky včetně citů. Autoři mají na výchovu stejný pohled jako T. Janík (2021, s. 10–11) a tvrdí, že andragog záměrně působí a ovlivňuje citovou stránku dospělého jedince s cílem ji posílit, popřípadě napravit závady, které u osoby mohly nastat během jejího vývoje. Dále usiluje o celkovou kultivaci člověka jako člena společnosti.

Jak z výše uvedených tvrzení vyplývá, výchova dospělého člověka může být složitější než u dítěte, ale možná je a v některých případech je dokonce nutná. Jestliže mluvíme o nutné výchově, myslíme tím převýchovu/resocializaci.

Pojem vzdělávání J. Plamínek (2010, s. 32) vymezil jako proces zdokonalování člověka, při kterém jedinec upevňuje, doplňuje a získává konkrétní vědomosti či dovednosti. M. Beneš (2014, s. 16) chápe vzdělávání jako záměrný proces, který je vedený odborníkem a uplatňuje stanovené pedagogické cíle.

Vzdělávání dospělých autoři O. Pavlík, L. Chaloupka, K. Kohout (1997, s. 16) popisují jako všestrannou soustavu individuálních vzdělávacích činností, které doplňují, obohacují či zdokonalují počáteční učení dospělých osob tak, aby rozvíjely jejich schopnosti, dovednosti a vědomosti a byli schopni vést plnohodnotný pracovní i mimopracovní život. J. Veteška (2016, s. 88) považuje vzdělávání dospělých za součást celoživotního vzdělávání. Popisuje jej jako proces, který reaguje na potřeby dospělého jedince, který uspokojuje své vzdělávací potřeby tím, že hledá odpovědi na své otázky ať během formálního nebo neformálního vzdělávání.

Co se týká vztahu mezi výchovou a vzděláváním dospělých, pojmy podle Z. Palána (2002, s. 13) nejsou vyvážené a používají se samostatně, protože skutečnost tvrdí, že jedinec může být:

1. Vychovaný a nevzdělaný
2. Vychovaný a vzdělaný
3. Nevychovaný a vzdělaný
4. Nevychovaný a nevzdělaný

Zjednodušeno řečeno, výchova dospělých ovlivňuje a působí na vůli, city a formuje lidský charakter. Vzdělávání dospělých ovlivňuje rozum a tvoří tak vzdělanost jedince. Jestliže zároveň vzděláváme a vychováváme, tvoříme tak celostní bytost, u které jsou vůle, city, rozum a vzdělanost v rovnováze (Palán, 2002, s. 14).

Co se týká probačních nástrojů, jde dle P. Šterna, L. Ouředníčkové a D. Doubravové (2010, s. 74) o tzv. Probační plán, který hodnotí osobní rizika klienta. Dle dostupného interního vzoru probačního plánu konkrétního střediska PMS ČR, plán obsahuje základní ujednání dohledu, kde jsou písemně sepsány povinnosti klienta. Rovněž jsou zde vymezeny povinnosti pracovníků PMS.

Jestliže klient bude dohled PMS opakovaně porušovat, PMS pracovník bude bezodkladně informovat soud či státního zástupce, který dohled Probační a mediační služby uložil. Součástí probačního plánu jsou stanovené cíle probačního dohledu.

Probační plán je dle P. Šterna, L. Ouředníčkové a D. Doubravové (2010, s. 74) pravidelně aktualizován, cíle probačního dohledu jsou kontrolovány a přehodnocovány dle schopností a možností klienta (např. zdržet se užívání OPL), zároveň PMS pracovník v probačním plánu hodnotí aktivitu klienta. Probační plán je součástí závěrečné zprávy a po skončení dohledu musí být vždy podepsán jak klientem, tak pracovníkem PMS.

V této kapitole se zabýváme edukačními a probačními procesy a nástroji, které jsou významnou součástí práce PMS. V rámci kapitoly Sociální andragogika – edukační procesy a nástroje hovoříme o procesu edukace, případně reedukace. Zároveň uvádíme vybrané pojmy sociální andragogiky jako je dospělost, sociální prostředí, sociální problém a v závěru kapitoly se věnujeme edukačním nástrojům jako takovým.

4 PORADENSTVÍ

V této kapitole se věnujeme detailněji pojmu poradenství, které je podle I. Pavlova (2021, s. 71) neodlučitelnou součástí vzdělávání dospělých. Autor tvrdí, že právě spolupráce klienta a poradce, rady a návod, jak se sebevzdělávat, jsou podstatným faktorem zastávajícím funkci podporovat jedince v seberozvoji. Během poradenství dochází u jedince k utřídění myšlenek o jeho životě, díky kterému může dojít k různým závěrům, rozhodnutím, minimálně však k myšlenkám a chuti něco ve svém životě změnit. Velmi zjednodušeně je cílem motivace, změna a vlastní rozvoj.

Podle I. Úlehly (1996, s. 37) poradenství představuje oboustrannou spolupráci, která vznikla na základě klientova rozhodnutí. Klient poradce sám vyhledá a žádá u něj pomoc při řešení problému, se kterým si neví rady. PMS pracovník je klientovi dostupný s nabídkou rad, návodů, nápadů či námětů, díky kterým klient sám přijde na řešení svého problému. J. Gabura a J. Pružinská (1995, s. 13) doplňují definici o snahu poradce klientovi pomoc orientovat se ve světě a vlastním životě. V širším pohledu chápou poradenství jako způsob vzdělávání a výchovy, díky kterému dochází k redukci emocionálního vypětí.

Podle J. Gabury a J. Pružinská (1995, s. 13) se spousta klientů domnívá, že poradce je poskytovatel změn, který jejich problém okamžitě vyřeší, to je však omyl. Poradce svým působením pomůže klientovi najít řešení. Klient by se měl aktivně podílet na analýze svého problému, vyhledávání možných řešení, snažit se sám sebe pochopit a dosáhnout změny.

V diplomové práci vycházíme z perspektivy, že je poradenství neodlučitelnou součástí neformálního a informálního vzdělávání při práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Probační pracovník nabízí jedinci „pomocnou ruku“ při řešení jeho situace, působí na něj a zároveň dohlíží na plnění všech jeho povinností, které mu byly uloženy ať soudem či státním zástupcem. Vzdělávání se promítá i do situace, kdy si klient potřebuje doplnit informace, ujasnit si něco,

potvrdit, ověřit nebo poradit. Poradenství probíhá ve většině případů v kancelářích PMS formou rozhovoru.

4.1 Poradenský vztah

Podle K. Kopřivy (2016, s. 14–19) je hlavním cílem lidem pomáhat, ale s tím rozdílem, že v případě poradenství musí být vztah mezi klientem a poradcem mnohem intenzivnější, než např. u lékaře. Mezi klientem a poradcem musí být oboustranná důvěra, klient musí mít pocit bezpečné zóny, ve které nebude souzen, ale pochopen. Ze signálů (mimiky, gest, projevů) poradce vůči klientovi, musí být cítit vlídnost, ochota, klid, empatie, ale zároveň musí disponovat značnou mírou profesionality a odborností.

Autor K. Kopřiva (2016, s. 14-19) popisuje dva typy poradců. Jedním z dělení je poradce *Neangažovaný*, který poradenství praktikuje, protože je to součástí popisu jeho práce. Práci bere jako rutinu, kterou je potřeba splnit. Přistupuje ke klientovi bez zájmu a z donucení si jej vyslechnout. Jedná se o nesprávný model. Neangažovaný poradce nemusí ke klientovi přistupovat „pouze“ s nezájmem, ale může to zajít až do situace, kdy je ke klientovi lhostejný, hrubý až arogantní. Druhým typem je poradce *Angažovaný*, což je správný model za předpokladu udržení hranice, kdy poradce přistupuje ke klientovi individuálně, naslouchá mu, pomáhá klientovi s řešením jeho tíživé situace a je mu nakloněn. Pokud zajde angažovaný poradce za hranice, lze rozdělení rozšířit o další dva typy, které pro něj samotného nejsou prospěšné. První typ je až *příliš angažovaný poradce, který nadbytečně klienta kontroluje*. Druhý a poslední typ je *angažovaný poradce, který se pro klienta obětuje*.

Názorné dělení poradců:

1. Neangažovaný poradce
2. Angažovaný poradce

- a. Přehnaná kontrola nad klientem
- b. Přehnaná obětavost

Jak lze z názvu odvodit, poradce, který nadměrně svého klienta kontroluje, zamezuje tím rozvoji klienta. Poradce řeší klientův problém sám, diktuje mu kroky, které povedou k jeho odstranění či zmírnění a zabraňuje tak rozvoji autonomie klienta. V druhém případě přehnané obětavosti poradce nevnímá klienta jako osobu, která má v rukou svůj osud, ale cítí se povinen mu být kdykoliv a jakkoliv k dispozici. Je s klientem v kontaktu i mimo svou pracovní dobu a narušuje tak svůj osobní klid.

Podle J. Gabury a J. Pružinské (1995, s. 80) lze rozdělit klienty do dvou základních kategorií. První kategorií je klient dobrovolný a druhou je klient nedobrovolný. V případě naší práce hovoříme spíše o klientech nedobrovolných, kteří byli propuštěni z trestu odnětí svobody a v rámci jejich resocializace jim byl nařízen dohled Probační a mediační služby. U klienta nedobrovolného je více kladen důraz na vzájemný vztah, aby klient měl chuť a zájem na sobě pracovat, musí z poradce cítit zájem pomoci, a ne kontrolovat, soudit, donášet na něj nebo jej dokonce trestat. Proto je důležité poskytnout nedobrovolnému klientovi dostatek informací o středisku, jeho fungování, účelu, vysvětlit roli zaměstnance střediska během schůzek, zdůraznit jeho nezájatost a nezávislost. Informovat klienta, o tom, že pracovník nebude usilovat o změnu proti jeho vůli a bude s ním projednávat věci a oblasti, na kterých se společně domluví, zároveň, že pracovník nebude pořizovat žádné video ani audio záznam z jejich schůzek.

I. Úlehla (1999, s. 89) vidí poradenský vztah jako systém nastavení pomoci, který začíná u klienta a tam i končí. Poradce je klientovi k ruce a přichází s nápady a doporučeními, které by klientům pomohly problém vyřešit, minimálně zmírnit, ale změnu musí vždy provést klient.

Podle I. Úlehly (1999, s. 20) pracovník posuzuje způsoby chování a jednání klienta do dvou kategorií, a to na způsoby, které jsou přijatelné a způsoby, které přijatelné nejsou. Tyto kategorie rozlišuje podle svého uvážení, které zahrnuje jeho odbornost, znalost právních norem a psaných či nepsaných pravidel společnosti.

Zjednodušeně poradenskému vztahu rozumíme jako spolupráci mezi dvěma stranami, které společně komunikují a společně usilují o naplnění stanovených cílů.

4.2 Poradenský proces

Podle I. Úlehly (1999, s. 20) poradenský proces lze rozfázovat. První fází je *objednání*, kdy se klient k poradci objedná. Druhá fáze spočívá v *odpovědi poradce na žádost klienta*. Poradce tak klientovi nabízí pomoc, kterou on vyhledává. Poslední třetí fáze je opakování předešlých fází, tedy objednání a odpovědi. Jde o dohodu mezi těmito dvěma aktéry, kteří spolupracují a hledají řešení problému. Autor poradenský proces přirovnává k lince, která začíná provedením kontroly, pokračuje řešením následků, dojednáváním pomoci a končí vlastní pomocí.

Cílem poradenského procesu dle I. Úlehly (1999, s. 25) je pomocí dialogu najít konsensus mezi tím, co si sám klient přeje a co společnost v rámci svých norem a pravidel dovoluje. Pracovník je v roli prostředníka, který zvažuje klientovy způsoby, normy společnosti a zároveň do předkládaného řešení zahrnuje svoji odbornost. Již při řešení samotného procesu dochází podle autora k tzv. vyšetření, kdy poradce od klienta zjistí dění a stupeň porozumění klientovi, dále přejde na diagnózu, při které dochází k shrnutí situace, ustálení způsobů jednání, komunikace a porozumění. Na závěr dochází k tzv. zákroku, což zahrnuje konkrétní postupy řešení problému.

J. Gabury a J. Pružinská (1995, s. 26) detailně popisují, jak by měl vypadat kontakt s klientem na začátku poradenského procesu. Před prvním osobním kontaktem s klientem by měl poradce provést detailní analýzu dostupných dat, nastudovat

písemné materiály a na rozhovor se připravit. Poradci se doporučuje při kontaktu klientovi podat ruku, která v naší kultuře znázorňuje pozdrav a přivítání. Pokud poradce preferuje ruku nepodávat, je to jeho svobodná vůle a může klienta přivítat tím, že mu ukáže místo, kde se může posadit. Jestliže ale bude klient první, kdo ruku podá, poradce musí přijmout. Pokud by tak neučinil, uvedl by klienta do rozpaků a mohl by mít pocit, že je nevítaný či odmítaný. Po usazení přichází na řadu představení pracovníka a střediska viz. výše I. Úlehla (1999). Poradenská činnost by měla pobíhat v tzv. volném prostoru, kde mezi klientem a poradcem není žádná překážka např. pracovní stůl. Doporučují se zavřené dveře a co nejvíce soukromí, které klientovi pomůže se cítit pohodlně. Pro odlehčení prvotního kontaktu může poradce využít techniku Ice breaker, což je název pro hru, úkol, téma, které odlehčí situaci. V praxi to vypadá tak, že po usazení klienta se poradce zeptá, zda může nabídnout kávu/vodu/čaj nebo rozvine krátkou diskusi na aktuální téma př. „To je dneska venku krásné počasí že?“, „Jaká byla cesta? Našel/la jste středisko bez problémů?“, „Jak se dnes máte?“ apod.

Praxe poradenské činnosti na Probační a mediační službě je obdobná. Jedinou oblastí, ve které se doporučení liší a rozchází, je rozmístění kanceláře. Protože PMS jedná s klienty, kteří se mohou projevovat agresivně, je doporučeno, aby poradce seděl blíže ke dveřím pro případ, kdy by musel místnost rychle opustit, při práci s rizikovými osobami by měl poradce dodržovat pravidlo otevřených dveří, pro případ, kdy by potřeboval pomoci od svých kolegů či by potřeboval nějakým signálem své kolegy informovat, že ji potřebuje. Oba aktéři mohou sedět pohodlně v křeslech, není předepsáno sedět přímo za kancelářským stolem, ale určitá překážka mezi nimi je výhodou, sloužila by jako zpomalovací element v případě napadení.

Podle I. Pavlova (2021, s. 132) po úvodním seznámení, rozpoznání problému, vyhrazení potřeb a dohodě o poradenské činnosti, přichází hlavní část

poradenského procesu, a to je plánování a provedení dohodnutých úkonů. Během plánování je důležité, aby poradce a klient společně probrali všechna možná řešení, jak dosáhnout cíle. Naplánované řešení musí odpovídat klientovým možnostem, aby byl schopen je naplnit, ale zároveň dosažení cíle klienta nesmí být na úkor někoho jiného, který by během plnění úkolů, které směřují k cíli, mohl být poškozen. Všechny úkony, na kterých se s poradcem dohodli, vycházejí z potřeb klienta.

Jako poslední závěrečná část poradenství je podle I. Pavlova (2021, s. 135) zhodnocení naplněných cílů, rekapitulace splněných úkolů a pokroků během poradenství. Závěrem poradenství může být rozhovor, dotazník či jiná metoda, která poskytne středisku zpětnou vazbu o tom, jak byl klient se službami spokojen.

Poradenství je neodlučitelnou součástí nejen vzdělávání dospělých, ale také každodenní praxe PMS. Během poradenství dochází k utřídění myšlenek klienta o jeho životě, díky kterému může dojít k jistým závěrům, eventuálně myšlenkám podporujícím tendenci ve svém životě něco změnit.

5 METODA VÝZKUMU

5.1 Výzkumné otázky

Jaké edukační nástroje používá Probační a mediační služba ČR při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody?

5.2 Výzkumný soubor a etika výzkumu

Výzkumný soubor je dle J. Mišoviče (2019, s. 40–41) klíčový a slouží reprezentaci určitého problému.

Vzhledem k nepříznivé pandemické situaci, byly pracovníkovi PMS zaslány požadavky na výzkumný soubor a před zahájením výzkumu bylo komunikováno online. Pro účely výzkumu jsme vyžadovali bohatou informační nasycenost spisu, plnoletost a splněnou podmínku odpykaného trestu odnětí svobody s následujícím dohledem PMS pracovníka. Poté tedy záměrným (kvalifikovaným) výběrem, bylo probačním a mediačním pracovníkem zvoleno šest spisů osob, které splňovaly požadované náležitosti. Záměrný (kvalifikovaný) výběr V. Švec a K. Hrbáčková (2007 s. 83) charakterizují jako volbu vzorku, který je informačně obsáhlý a nese požadované znaky korespondující s výzkumem.

Všichni účastníci výzkumu jsou anonymizováni včetně města, ve kterém byl výzkum realizován. Výběrový soubor je složen ze tří mužů, tří žen v zastoupení klientů PMS a dvou žen zaměstnaných ve středisku PMS jako probační a mediační pracovnice. Žádná z pracovnic zařazených ve výzkumu nevykonává přímou činnost s klienty, jejichž spis je analyzován. Aktéři výzkumu jsou na sobě nezávislí.

5.3 Metoda sběru a zpracování dat

Design výzkumu je zvolen kvalitativní. J. Hendl (2005, s. 50–52), jako typický znak kvalitativního výzkumu definuje velkou potřebu informací, které výzkumník

využívá za účelem odpovědět na předem stanovené výzkumné otázky. Výzkumník během výzkumu detailně sleduje celý průběh i vývoj. Autor práci kvalitativního výzkumníka přirovnává k práci detektiva, který aktivně vyhledává jakékoliv informace a data, která povedou k uzavření případu.

Jako výzkumnou techniku jsme zvolili případovou studii, kterou M. Musilová (2003, s. 9) charakterizuje jako neexperimentální techniku, kterou nelze zobecnit. Případová studie výzkumníkovi umožní hluboký vhled do zkoumané problematiky či života konkrétního jedince. My jsme použili kombinaci polostrukturovaných rozhovorů a kazuistického přístupu.

Polostrukturovaný rozhovor J. Mišovič (2019, s. 80–84) chápe jako flexibilní a dostupný prostředek sloužící k získání informací, který má vlastnost odhalit, vyjavit významnou stránku lidského či organizačního chování. Jedná se o konverzaci mezi minimálně dvěma osobami, během které může výzkumník měnit rychlost, pořadí otázek, styl tak, aby od účastníka výzkumu obdržel rozsáhlou odpověď. Otázky jsou do rozhovoru předem připraveny a formulovány tak, aby účastník výzkumu výzkumníkovi poskytl obsáhlou odpověď.

Při analýze dokumentů J. Hendl (2017, s. 205) spatřuje výhody v přesných datech, které dokumenty obsahují, v tom, že dokumenty lze opakovaně analyzovat a umožní nám okamžitý vhled do mezilidských vztahů, situací, okolností apod. Jedná se však o techniku časově náročnou a úskalí také tkví v dostupnosti spisové dokumentace.

V případě výzkumné činnosti je záměrem analyzovat, jaké edukační nástroje používá PMS při práci s osobami propuštěnými z trestu odnětí svobody, s čím souvisejí reakce klientů na tyto činnosti, vývoj a průběh spolupráce s PMS. Dle J. Mišoviče (2019, s. 87) je polostrukturovaný rozhovor rozdělen do čtyř částí. První část je *úvodní*, ve které se představí účastníci rozhovoru, tazatel aktérovi sdělil očekávání, přibližnou délku a podmínky, za jakých bude rozhovor realizován.

V úvodní fázi jsme od aktéra získali svolení rozhovor nahrávat pro účely následné doslovné transkripce a přesunuli jsme se do fáze druhé. Druhá fáze spočívala v *rozšiřování a upevňování kontaktu*. Zeptali jsme se obou pracovníků, ale každé zvlášť, jaké dnes měly ráno a jaká byla jejich cesta do práce, abychom navodili uvolněnou atmosféru a z pracovníků opadl případný stres z otázek, které následují. Po navození komunikačně partnerské situace byl realizován rozhovor pro vlastní výzkum. V průběhu rozhovoru jsme sledovali náladu a motivaci aktéra odpovídat na položené otázky. Kdybychom cítili jakékoliv napětí, rozhovor bychom odlehčili a k otázce se vrátili později. Poslední čtvrtou a finální částí bylo *rozloučení*, které je dle J. Mišoviče (2019, s. 88) stejně významné jako přivítání ve fázi úvodní. Účelem je, aby výzkumný aktér po dokončení rozhovoru neměl dojem, že jsme chtěli pouze získat odpovědi. Poděkovali jsme a aktérovi dali najevo, že to pro nás bylo příjemné setkání, které nás obohatilo a zároveň nám pomohlo odpovědět na výzkumné otázky. Odpovědi získané během rozhovoru jsme doslovně přepsali.

Abychom potvrdili, rozšířili a prohloubili data získaná z polostrukturovaných rozhovorů se dvěma probačními pracovníky, provedli jsme analýzu spisů šesti klientů PMS. Pro kazuistické oblasti jsme využili rozdělení dle M. Musilové (2003, s. 20–21), která zmiňuje několik anamnéz, např. osobní anamnézu, rodinnou anamnézu a školní anamnézu. Oblasti jsme přejmenovali a přizpůsobili námi zkoumané problematice. Anamnéza dle M. Musilové (2003, s. 20) znamená pohled do uplynulého života jedince.

Fázi sběru dat ze spisové dokumentace předcházela příprava šablony – kazuistiky, která obsahovala několik oblastí, korespondujících s výzkumnou otázkou, ke kterým byly přiřazovány dostupné informace. Konkrétně kazuistika obsahovala oblast osobní anamnézy, do které jsme zařadili body, jako sociální problém, sociální prostředí, dosažené vzdělání, rozšířené vzdělání v rámci dohledu PMS a pracovní anamnéza. Dalšími oblastmi jsou: forma schůzek, součinnost klienta s PMS,

probační plán, edukační nástroje, spolupráce s ostatními organizacemi, edukační proces, nejčastější problémy během dohledu PMS z pohledu vzdělávání a osobnostního rozvoje, osobnostní pokrok/propad a závěr, který obsahoval shrnutí sociálního prostředí, edukace, (Re)socializace a poradenství. V této části výzkumu jsme dle J. Hendla (2005, s. 50) vyhledávali užitečné informace obdobně jako výše zmíněný detektiv. Třídili jsme informace ze zápisů ze schůzek, probačních plánů, kopií trestních rejstříků, poučeních o podmínkách dohledu, posudků organizací, se kterými klienti spolupracovali po dobu dohledu PMS, soudních usneseníh, záznamů o úkonech, zpráv, výsledků testů na přítomnost drog v těle, policejních zpráv, rozhovorů s oběťmi trestných činů apod. tak, abychom byli schopni výzkumnou otázku zodpovědět.

V rámci zpřehlednění výzkumné činnosti uvádíme následující tabulku 1. Tvorbou tabulky jsme se inspirovali u E. Walterové a K. Starého (2006, s. 90–91).

Tabulka 1: Přehled výzkumné činnosti

Místo výzkumu	Středisko Probační a mediační služby ČR (PMS)	
Výběr aktérů výzkumu	Záměrný	
Aktéři výzkumu	Šest klientů PMS (3 ženy, 3 muži)	Dvě pracovnice PMS
Technika sběru dat	Analýza spisové dokumentace	Polostrukturovaný rozhovor
Kritéria analýzy dat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Edukační nástroje využívané výhradně v rámci střediska PMS 2. Edukační nástroje aplikované v rámci dohledu pouze nad osobami propuštěnými z trestu odnětí svobody 3. Aktuální edukační nástroje využívané v každodenní praxi PMS 	
Specifikované edukační nástroje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Probační plán 2. Návštěva domácnosti 3. Základní poradenství 4. Hodnocení rizik a potřeb 5. Pomoc x kontrola 	

Potřeby vyplývající z aplikace edukačních nástrojů		<ol style="list-style-type: none"> 1. Odhadnout četnost osobních schůzek 2. Ověřit prostředí klienta 3. Orientace v alkoholových, nealkoholových závislostech a poskytovatelů terapie, dluhovém poradenství, a i jejich poskytovatelů 4. Schopnost kritického myšlení a predikce 5. Nutnost klientovi nejen pomáhat ale i na jeho jednání dohlížet
Cíle aplikace edukačních nástrojů	<ol style="list-style-type: none"> 1. Resocializace klienta 2. Zlepšení životní situace klienta na konci dohledu PMS 3. Schopnost klienta si v budoucnosti poradit ve složitých životních situacích 4. Identifikace zdrojů pomoci pro klienta v případě nezvladatelné životní situace 	

5.4 Výsledky výzkumu a interpretace dat

Do analýzy dat byla zahrnuta data získaná z realizovaných rozhovorů s pracovníci PMS a data získaná ze spisové dokumentace, v našem případě spisů klientů. Během zpracování bylo na data kriticky nahlíženo tak, abychom se co nejvíce vyhnuli osobnímu zkreslení a podpořili tak validitu a reliabilitu výzkumu. „Validita výzkumu znázorňuje přesně to, co jsme chtěli a měli zkoumat“ (Mišovič 2019, s. 241–242). Reliabilita dle J. Mišoviče (2019, s. 246) znamená spolehlivost a stabilitu výsledků výzkumu. Doslovná transkripce z nahrávek rozhovorů zajistila jejich reliabilitu. Celková kvalita výzkumu byla zajištěna pečlivou deskripcí průběhu a jednotlivých kroků výzkumu.

V této části diplomové práce se věnujeme interpretaci dat, které jsme získali ze zpracovaných spisů klientů Probační a mediační služby ČR (kazuistik) a polostrukturovaných rozhovorů s dvěma probačními a mediačními

pracovníci. Přímá činnost s klienty probační a mediační služby vyžaduje postupy či metodiky, kterými se PMS pracovníci řídí a pracují podle nich. V rámci těchto postupů a metodik usilujeme o specifikaci konkrétní edukační činnosti a aplikace edukačních nástrojů do přímé činnosti PMS pracovníka s klientem, která slouží k usnadnění resocializace klienta zpět do společnosti. Při analýze bylo stanoveno několik kritérií.

Prvním kritériem bylo specifikovat edukační nástroje, které využívá při práci s klienty Probační a mediační služba nikoliv jiná organizace, která v rámci dohledu PMS s klientem spolupracuje.

Druhým kritériem byl jedinec, u kterého dochází k aplikaci jednotlivých edukačních nástrojů. V případě této analýzy jsou to klienti, kteří byli propuštěni z trestu odnětí svobody a byl jim přidělen PMS dohled, nikoliv oběti trestných činů, se kterými PMS také spolupracuje.

Třetím kritériem byla aktuálnost, pod čímž chápeme reálné užívání edukačních nástrojů při práci s klienty PMS v každodenní praxi PMS. Tím myslíme specifikovat edukační nástroje užívané v současnosti, nikoliv ty, které se užívaly v minulosti.

Dle stanovených kritérií bylo specifikováno pět edukačních nástrojů, mezi které patří probační plán, návštěva domácnosti, základní poradenství, hodnocení rizik a potřeb a nástroj pomoci a kontroly klienta.

U všech aktérů výzkumu v rámci výzkumné činnosti můžeme pozorovat několik společných znaků, které uvádíme v následující tabulce 2.

Tabulka 2: Společné znaky

	<i>Klient č. 1</i>	<i>Klient č. 2</i>	<i>Klient č. 3</i>	<i>Klient č. 4</i>	<i>Klient č. 5</i>	<i>Klient č. 6</i>
Výzkumný soubor	Osoby propuštěné z trestu odnětí svobody, kterým byl udělen dohled PMS					
Typ empirického výzkumu	Kvalitativní					
Kontext empirického výzkumu	Probační a mediační služba ČR (1 středisko)					
Typ použitých metod	Analýza spisové dokumentace					
Charakter případové studie	Kazuistika					
Klíčové koncepty	Edukační nástroje a procesy					
Cíl výzkumu	Identifikovat edukační nástroje, které PMS využívá při práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody					

Dohled PMS nad klientem má vždy individuální charakter. Níže uvedená tabulka 3 vykresluje průběh dohledu PMS u jednotlivých klientů.

Tabulka 3: Průběh dohledu PMS u jednotlivých klientů

	<i>Klient č. 1</i>	<i>Klient č. 2</i>	<i>Klient č. 3</i>	<i>Klient č. 4</i>	<i>Klient č. 5</i>	<i>Klient č. 6</i>
Probační plán	<ul style="list-style-type: none"> Interval 1x za 2 měsíce Později 1x za 3 měsíce Abstinovat Nahrát automaty Nalézt zaměstnání 	<ul style="list-style-type: none"> Interval 1x za měsíc Později 1x za 2 měsíce Abstinovat Nahrát škodu Nalézt zaměstnání 	<ul style="list-style-type: none"> Interval 1x za 6-8 týdnů Náhrada škody Nalézt zaměstnání Podílet se na péči o své děti 	<ul style="list-style-type: none"> Interval 1x za měsíc Později 1x za 2 měsíce Abstinovat Řešit konflikty legální cestou 	<ul style="list-style-type: none"> 1 x 4-8 týdnů Plnit obecně prospěšné práce Nalézt zaměstnání Náhrada škodu Abstinovat Odčinit následky 	<ul style="list-style-type: none"> 1 x za 4-8 týdnů Zajistit stabilní bydlení Nalézt zaměstnání Hradit dluhy
Návštěva domácnosti	<ul style="list-style-type: none"> Žije s matkou a manželem 	<ul style="list-style-type: none"> Žije s rodiči 	<ul style="list-style-type: none"> U ex manžela klientky U kamarádky Sama v podnájmu 	<ul style="list-style-type: none"> S přítelkyní a dvěma dětmi 	<ul style="list-style-type: none"> Azylový dům U kamarádky 	<ul style="list-style-type: none"> Sociální bydlení Nový byt Žije s rodinou
Základní poradenství	<ul style="list-style-type: none"> Fungování ÚP Evidence na ÚP Trestní minulost Užívání drog 	<ul style="list-style-type: none"> Trestní minulost Finance Náhrada škody Užívání drog 	<ul style="list-style-type: none"> Dluhy Bydlení Světlení dětí do péče Trestní minulost Nedokončené obecně prospěšné práce 	<ul style="list-style-type: none"> Nezaměstnanost Ekonomická situace Dluhy Zvládání krizových situací Užívání drog 	<ul style="list-style-type: none"> Nedokončené obecně prospěšné práce Užívání drog Rodinné záležitosti Styk s dětmi Nespolupráce s PMS 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomická situace Dluhy Zdroj příjmu
Hodnocení rizik a potřeb	<ul style="list-style-type: none"> Minimální riziko recidivy 	<ul style="list-style-type: none"> Střední riziko recidivy 	<ul style="list-style-type: none"> Střední riziko recidivy 	<ul style="list-style-type: none"> Minimální riziko recidivy Později střední riziko recidivy 	<ul style="list-style-type: none"> Střední riziko recidivy 	<ul style="list-style-type: none"> Střední riziko recidivy
Pomoc x kontrola	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentace Renarkon 	<ul style="list-style-type: none"> Testování OPL ÚP Svářečská škola 	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentace Centrum pro rodin OSPOD 	<ul style="list-style-type: none"> Testování OPL Dokumentace Renarkon Policie ČR 	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentace Nejmenovaná organizace 	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentace
Konec dohledu	<ul style="list-style-type: none"> Do roku 2026 	<ul style="list-style-type: none"> Do roku 2026 	<ul style="list-style-type: none"> Do dubna 2022 	<ul style="list-style-type: none"> Do května 2022 	<ul style="list-style-type: none"> Ukončen Klientka se neosvědčila Další postup v řešení 	<ul style="list-style-type: none"> Ukončen Klient se neosvědčil Další postup v řešení

Analyzujeme-li jednotlivá pole tabulky dosáhneme následujících zjištění.

Pravidelnost osobních setkání je evidována v **probačním plánu**, který se vytváří na začátku dohledu PMS a je jedním s edukačních nástrojů využívaných PMS. Každý probační plán je individuální a tzv. sestaven na míru každému klientovi dle soudem uložených povinností. Zároveň je probační plán pravidelně aktualizován dle možností klienta.

Prostor, ve kterém probíhá aplikace edukačních nástrojů Probační a mediační služby je osobní setkání. Osobní setkání probíhá v prostorách (kanceláři) střediska Probační a mediační služby ČR za přítomnosti klienta a PMS pracovníka. Interval osobních setkání stanovuje vždy PMS pracovník, který vykonává s klientem přímou činnost. Četnost osobních setkání a jejich průběh je vždy evidován, jak je již výše zmíněné v probačním plánu. V případě všech klientů se jednalo o osobní setkání v rozmezí 40 až 60 minut. V případě *klienta č. 1* se jednalo o schůzky v intervalu 1x za 2 měsíce, později byl interval prodloužen na 1 x za 3 měsíce. V probačním plánu měla klientka stanoveno vytvořit si návyk zodpovědnosti, vést řádný život, abstinovat od drog, zdržet se hraní automatů a hazardních her a najít si zaměstnání. *Klient č. 2* docházel v intervalu 1x za měsíc, později prodlouženo na interval 1 x za 2 měsíce. Probační plán obsahoval zdržení se omamně psychotropních látek, pravidelně docházet na schůzky sjednané s PMS pracovníkem, vést spořádaný život, nahradit škodu, kterou protiprávním jednáním způsobil a nalézt si zaměstnání. *Klientka č. 3* docházela po celou dobu dohledu na PMS 1 x za 6 až 8 týdnů. V probačním plánu bylo stanoveno vytvořit návyk zodpovědnosti, najít si zaměstnání, hradit náhradu škody, řádně se podílet na péči o své děti a vést řádný život. *Klient č. 4* docházel na PMS v intervalu 1 x za měsíc, později byl interval prodloužen na 1 x za 2 měsíce. Probační plán obsahoval zdržení se užívání OPL, zvládnout řešit konfliktní situace legitimní cestou, vést řádný život v souladu se zákonem. *Klientka č. 5* docházela na PMS v intervalu 1 x 4–8 týdnů po celou dobu dohledu. V rámci probačního plánu bylo stanoveno začít plnit

neodpracovaných 300 hodin obecně prospěšných prací, nedopouštět se dalších přestupků, získat nadhled nad svým jednáním, aby porozuměla příčinám a následkům své trestné činnosti. Dále bylo stanoveno hradit škodu vzniklou trestnou činností, nalézt stabilní a legální zdroj příjmu, odčinit následky trestné činnosti, zdržet se užívání OPL. *Klientovi č. 6* byl interval stanoven 1 x za 4–8 týdnů po celou dobu dohledu. V případě probačního plánu bylo stanoveno vést spořádaný život, řádně docházet na smluvené konzultace, předem omlouvat absenci na schůzkách, zajistit stabilní bydlení, nalézt regulérní zaměstnání, začít splácet dluh na výživném a aktivně řešit jeho dluhy. *Rozhovor s PMS pracovnící č. 1:* „K těm frekvencím – většinou to vždycky začíná, že se s něma bavíme v intervalu, co tři týdny, co měsíc. Ten interval se pak může rozvolnit na maximální dobu co tři měsíce, ale to se většinou děje tehdy, když ten klient je stabilizovaný, má třeba jako stabilní bydlení, stabilní zaměstnání je schopen prokazovat zdroj příjmu, už má i nějaký režim v hrazení dluhů už ví, co se kolem něho jako děje, tudíž my to můžeme rozvolnit a spolupracujeme intenzivně s klienty, třeba kteří jsou právě propuštění, nebo kteří to třeba nějak potřebují.“

Z analýzy osobních setkání v rámci probačního plánu vyplývá potřeba, aby pracovníci PMS odhadli četnost osobních schůzek. Stanovení četnosti osobních setkání se odvíjí od aktivity klienta. Jestliže se klient aktivně dlouhodobě podílí na plnění ať už soudem uložených povinností, nebo povinností uložených PMS pracovníkem, není potřeba tak intenzivní spolupráce. Svou pozornost a čas může PMS pracovník věnovat klientům, kteří to potřebují více.

U všech aktérů výzkumu v rámci dohledu PMS došlo k návštěvě v klientem nahlášené domácnosti. **Návštěva domácnosti** je odlišnou formou osobního setkání a zároveň dalším edukačním nástrojem. Liší se místem, průběhem a strukturou. Návštěva domácnosti neprobíhá v prostorách Probačního a mediačního střediska. Setkání není přímo zaměřeno na klienta jako takového, ale spíše na okolí, kterého je

klient součástí, ve kterém se pohybuje a které na něj může mít vliv. Setkání probíhá v „pohybu“ kdy PMS pracovník prochází jednotlivé místnosti, pozoruje vybavení bytu, čistotu, atmosféru, které v místě panuje apod. *Klientka č. 1* žije s matkou a manželem. *Klient č. 2* žije s rodiči. *Klientka č. 3* po výkonu trestu žila u svého ex manžela, později se nastěhovala ke kamarádce. *Klient č. 4* si našel přítelkyni s dítětem z předchozího vztahu. Později si pořídili vlastní dítě a společně žijí v podnájmu. *Klientka č. 5* žila v azylovém domě a později se nastěhovala ke kamarádce. *Klient č. 6* žil s rodinou v bytě ve vyloučené lokalitě. Později došlo ke změně a celá rodina se přestěhovala.

Dle dat, které jsme získali z rozhovorů s pracovníci PMS, slouží návštěva domácnosti ke kontrole prostředí, ve kterém klient žije, ověření osob, které klient udal, že s nimi sdílí domácnost a zjištění vztahů v rámci sousedství. *Rozhovor s PMS pracovníci č. 1*: „kde bydlíte, jako jak to máte prostě s bydlením, on je povinen mi pak třeba umožnit i návštěvu v místě bydliště, kde já mám možnost se seznámit i s tou rodinou.“ *Rozhovor s PMS pracovníci č. 2*: „Návštěva domácnosti spočívá ve vyhodnocení těch vztahů třeba se sousedy, jak moc je to riziková lokalita, jak moc ho může ovlivnit to místo bydliště a ty osoby, které v tom bydlišti jsou nebo jsou to příbuzní a tak dál. Zaměřujeme se na to, aby měl zaměstnání, legální příjem, bydliště stálé, navázané sociální vazby, rodina a další vazby, třeba přátelé, okolí, které na něj bude mít pozitivní vliv.“

Z analýzy návštěvy domácnosti vyplývá nezbytnost ověřit prostředí, ve kterém se klient pohybuje. Domácnost klienta zahrnuje např. jeho/její partnera/ku, rodinu, přátelé, spolubydlící, sousedy atd. Zjednodušeně, záměrem návštěvy domácnosti PMS pracovníkem je odhalit jaký vliv má/může mít prostředí na klienta.

Pod edukační nástroje spadá také **základní poradenství**, které klientovi poskytuje pracovník PMS v rámci jejich osobních setkání. V případě, že je potřeba důkladnějšího poradenství je klient odkázán na konkrétní organizaci. PMS

pracovník se s *klientkou* č. 1 věnoval fungování úřadu práce konkrétně evidenci klientky na ÚP a vyřízení nového občanského průkazu. Dalším tématem byla klientčina minulost -> proč klientka souhlasila s cestou a pašováním drog (líbil se jí spolupachatel, ona uměla dobře anglicky, chtěla cestovat a nepřipouštěla si fakt, že by mohlo jít o nějaký trestný čin). PMS pracovník klientku podněcoval k zamyšlení se nad jejím minulým chováním a její naivitou. Pod působením PMS pracovníka klientka přišla na fakt, že trest ji přiměl k abstinenci a má možnosti svůj život směřovat jinou cestou než doposud. Chce žít spořádaný život. Klientce byly také doporučeny terapie v organizaci Renarkon, které ji pomohou abstinovat od drog. Klientka byla velmi spokojená s terapiemi, které navštěvuje, zmínila se, že byla oceněná a dostala návrh na spolupráci se začínajícími adiktoložkami ohledně výzkumu a rozhovorů s lidmi, kteří mají zkušenosti s užíváním drog -> souhlasila a bude se na výzkumu podílet. S *klientem* č. 2 PMS pracovník v rámci poradenství probíral trestní minulost, finance, aby byl klient schopen splácet újmu a škody, kterou způsobil oběti jeho protiprávním jednáním. Klient byl v tíživé ekonomické situaci a nebyl schopen splácet. PMS pracovník klienta poučil o závažnosti situace a byl odkázán na exekutorský úřad, který s ním bude problém intenzivně řešit. Další tématem byla drogová minulost klienta. Klient aktuální problém s drogami popíral, ačkoliv se přiznal, že občas na drogy myslí. Byly mu doporučeny terapie v rámci organizace Renarkon, které odmítl, protože si uvědomil, že drogy nebyly vhodným řešením a již se k užívání nechce vrátit. Témata probírané s *klientkou* č. 3 byly její dluhy, kvůli kterým nemůže žádat o svěření vlastních dětí do péče. Klientce byly zároveň sděleny informace o funkci organizace Rubikon, která se věnuje dluhovému poradenství a zároveň byla informována o podmínkách sociálního bydlení, které by její situaci mohlo pomoci. Dalším tématem byla klientčina minulost. Klientka uvedla, že se chovala nezodpovědně, byla si sice vědoma následků, když zanedbávala výchovu svých dětí, ale nikdy si nemyslela, že by to mohl zajít tak daleko, jak to zašlo. Také uvedla, že děti byly poznamenané

rozvodem a moc dobře s novým partnerem nevycházely. Také se PMS pracovník vrátil k nedokončeným obecně prospěšným pracím, které byly klientce přiděleny, ale nedokončila je. Vyjádřila se, že udělala spoustu chyb, kterých lituje. PMS tehdy zanedbávala a dnes se to snaží napravit. PMS pracovníkovi klientka sdělila, že se do vězení už nechce vrátit. Tvrdila, že je vděčná za příležitost spolupráce s PMS na svobodě. Témata probíraná s *klientem* č. 4 byla, jeho nezaměstnanost. Tvrdil, že dostal od ÚP nabídku práce, kterou ale odmítl, protože nebude pracovat u pásu a čeká na hovor od jiného zaměstnavatele, který se mu ještě neozval. Klient byl poučen, že je dobré oslovit více zaměstnavatelů, aby tak zvýšil šanci na jeho zaměstnání. Kvůli své nezaměstnanosti se klient nacházel v tíživé ekonomické situaci. Klientovy dluhy se vyšplhaly na 350 tisíc. PMS pracovník mu navrhuje možnosti řešení a klient na základě toho začne uvažovat o možném oddlužení. Dalším tématem bylo zvládání krizových situací ve formě konfliktů. Proběhlo tedy poradenství ve smyslu, jak se v těchto situacích zachovat. Klient má místo konfliktu opustit, nebo pokud byl konflikt směřován k jeho osobě, má volat policii ČR. Mimo témata týkající klientovi nezaměstnanosti, financí a krizových situací bylo velkým tématem klientova touha vrátit se k užívání drog. Klient se svěřil, že má stále problémy odolat drogám, PMS pracovník tedy s klientem na toto téma hluboce diskutoval a navrhl mu organizaci Renarkon, která pomáhá s prevencí a léčbou závislostí. V případě *klientky* č. 5 byly probírána témata týkající se neodpracovaných obecně prospěšných prací, které jí byly uloženy. S PMS pracovníkem hovořili o rodinných záležitostech klientky. Sama si kladla za cíl o víkendech vídat své děti, které měla v péči její sestra. Další probíranou tematikou bylo užívání drog. Klientka byla dotázána pracovníkem PMS, proč má tak červené ruce, sdělila, že má revma kvůli její minulosti, kdy užívala drogy. PMS pracovník se dotázal, zda bude ochotna se podrobit testu, protože se zavázala v rámci PMS dohledu s k tomu, že nebude užívat OPL. Souhlasila, ale jakmile přišlo k rozbalení testu, začala zmatkovat a tvrdila, že o víkendu si dala pervitin, ale jen výjimečně, že nepije,

nebere drogy pouze kouří. Velkým problémem byla nespolupráce klientky s PMS. Klientka se nedostavovala na schůzky, dostatečně dopředu se neomlouvala a nedokládala potvrzené důvody její absence na osobních setkáních s PMS pracovníkem. PMS pracovník se z toho důvodu spojil se státním zástupcem a informoval jej, že nedošlo k nápravě ani po několika PMS upozornění klientky na možné následky. Pracovníkovi státní zástupce sdělil, že má klientka poslední šanci navázat kontakt se střediskem PMS a plnit dohled. Pokud tak neučiní, hrozí riziko, že jí bude nařízen zbytek výkonu trestu. Klientka se ozvala PMS pracovníkovi, že by chtěla vysvětlit svou nepřítomnost. Na další schůzku se dostavila, dodala potvrzení a spolupráce s PMS tak mohla pokračovat. V případě *klienta* č. 6 bylo hlavním tématem jeho finanční situace. Klient se potýkal s dluhem na výživném. Společně s PMS mapovali jeho příjmy a byl odkázán na pojišťovnu, která sjedná splátkový kalendář k zaplacení sociálního a zdravotního pojištění, který vznikl pro vyřazení z evidence na ÚP. Z rozhovoru s *PMS pracovnící* č. 1 vyplývá, že poradenství s klienty probíhá na základní úrovni. „Pokud je potřeba nějaké intenzivnějšího poradenství nebo komunikace, tak jej odkážu na organizace. Pokud cítíme, že je potřeba s nějakou problematikou u klienta pracovat více detailněji, tak víme, že tyto organizace jsou na to vyhrazené a poskytnou jim lepší rady a informace. Dostane se jim tedy hlubšího poradenství a konkrétnější péče. Rozhovor s *PMS pracovnící* č. 2: „Práce spočívá v osobním kontaktu, poradenstvím. Záleží to na zkušenostech a možnostech toho pracovníka, třeba i jeho časových možnostech. Pokud jde o poradenství, tak řešíme otázky práce, shánění bydlení, dluhovou situaci, celkově „standartní“ situace, které jej v životě potkávají. Tak poradenský proces a naše osobní schůzky, co na nich řešíme, nemá úplně přímou osnovu, vždycky je to podle potřeby. Když se dostaví, tak většinou proběhne nějaké přivítání, navázání toho kontaktu a toho příjemného prostředí, že se ptáme, jak se mu podařilo po tu dobu, co jsme se neviděli, řekneme si kolik zhruba času máme na tu dnešní konzultaci, já řeknu ze své strany, co s ním potřebuju probrat, že se

nastíní to téma konzultace, probere se to a zeptám se ho, zda on má nějakou potřebu mluvit o nějakém problému. Zeptám se, já nevím, zda donesl dokumenty, které jsem po něm požadovala, aby doložil a domluvíme se na dalším termínu a můžeme i nastínit, co příště budeme probírat na té konzultaci.“

V případě osobního poradenství z analýzy dat vyplynula potřeba, aby se pracovníci PMS orientovali v problematice alkoholových, nealkoholových závislostí a poskytovatelů terapie. Dále pak potřeba orientace v oblasti dluhového poradenství, a i jejich poskytovatelů.

V neposlední řadě je dalším edukačním nástrojem tzv. **hodnocení rizik a potřeb**. PMS pracovník u *klientky* č. 1 spatřoval minimální riziko recidivy. Klientka si plnila všechny své úkoly, řádně se omlouvala se schůzek, na které se nemohla dostavit, dodávala všechny potřebné tiskoviny a náležitě s PMS spolupracovala. U *klienta* č. 2 PMS pracovník riziko recidivy hodnotil jako střední, a to kvůli nezaměstnanosti klienta a tím špatné finanční situaci. V případě *klientky* č. 3 bylo riziko recidivy taktéž spatřováno ve špatné finanční situaci a nestálého bydlení. U *klienta* č. 4 bylo z počátku riziko recidivy minimální. S PMS náležitě spolupracoval, ale později se začal vídat s jeho bývalými kamarády, kteří jej přivedli k užívání drog. Později proto bylo střední riziko recidivy spatřováno v porušování povinnosti zdržení se OPL, a protože klient s přáteli navštěvoval fotbal hrozilo zde riziko konfliktu potlačené vlivem marihuany. U *klientky* č. 5 bylo střední riziko recidivy užívání drog. Několikrát byla klientka testována na přítomnost drog s pozitivním výsledkem. U *klienta* č. 6 bylo střední riziko spatřováno pouze v nepříznivé ekonomické situaci rodiny, která žila pouze na dávkách hmotné nouze a státní sociální podpory. Dle rozhovoru s *PMS pracovnící* č. 1 je hlavním nástrojem pro rozvoj klienta právě hodnocení rizik a potřeb, protože dojde k identifikaci a je možné se na rizika zaměřit a věnovat se jim. „Toto je, já si myslím, že tady tohleto je vlastně ten největší podíl na tom všem, co my děláme, protože si myslím, že my

jsme jedna z mála jakoby organizací včetně věznice, které hodnotí rizika. Takže my primárně hlídáme rizika a jsem šťastná, že v dnešní době už můžu klienta jakoby pak i odesílat do různých organizací a háčkovat ho tam. Těm, kteří s ním zase pracují způsobem, na které vlastně ty organizace, oni sami jsou odborníkem na ten problém. Veškeré jakoby rizikové faktory, které já zachycuju, tak se s ním jakoby o tom snažím mluvit a samozřejmě ta naše práce je nejenom o pomoci ale i kontrole. A vlastně cílem je zachytit to riziko, z mého úhlu pohledu co nejdřív, protože hodně dochází k těm lapsům, ale když se na to přijde včas, tak může tam proběhnout třeba nějaká terapie. Klient se může po tom lapsu vrátit zase k tomu původnímu záměru. Když to riziko není podchyceno včas a třeba se nám člověk jakoby hodně rozjede v drogách, tak pak už se těžko něco vymýšlí, když ta závislost už se třeba zase jakoby rozjede. Takže si myslím, že naší jakoby největší prací na rozvoji je si hlídat ty rizika a takhle se vlastně i podílíme na ochraně té společnosti, protože když je zachytíme a klient s něma chce něco dělat, tak na nich pracuje. Pokud s něma nechce nic dělat, tak my samozřejmě píšeme zprávu na soud o tom, co se děje, že klient je rizikový, že se třeba nachází znova v situaci, ve které byl, když se dopustil trestného činu a dáváme o tom vědět soudu. Na rozvoji se teda podílím tak, že zachycuju ty pokroky anebo pády jako toho klienta a s tím pak pracuju.“ V rozhovoru ohledně hodnocení rizik a potřeb *PMS pracovníce č. 2* hovoří: „Ta práce je v podstatě daná metodikou, která nám určuje, jakým způsobem, jak provádíme kontrolu třeba nad uloženými povinnostmi, uloženými omezeními a není to jen o kontrole, ale i pomoci tomu klientovi. Takže když on má nějakou potřebu, nebo zjistíme nějaké rizika, kdybychom mohli předpokládat, že by mohlo jít o opakování trestné činnosti, tak ty rizika vyhodnotíme a pokoušíme se s těmi riziky pracovat. Je to hodně o klientovi, samozřejmě, ale je to i tom navázání vztahu probačního pracovníka a klienta, jak moc mu ten klient důvěřuje, jak moc se mu otevře, potom podle toho se s ním pracuje.“

V případě analýzy dat edukačního nástroje hodnocení rizik a potřeb vyplynul požadavek kritického myšlení a schopnosti predikce. Díky těmto schopnostem může PMS pracovník předpovídat a předpokládat kam klientův život směřuje. Jakmile PMS pracovník zachytí jakékoliv riziko, klienta na tuto skutečnost hned upozorní a dle toho s klientem pracuje.

Dalším edukačním nástrojem je **pomoc x kontrola**. Pomocí chápeme dohled Probační a mediační služby v tom smyslu, že klient nemusí být izolovaný ve věznici, ale může jeho situaci aktivně řešit na svobodě s pomocí probačních a mediačních pracovníků. Rozhovor s *PMS pracovnící č. 1*: „Snažím se je vést tak, že jakoby nechat si pomoci, je v pořádku. Společně se snažíme přijít na to, co ho nejvíc trápí v tom, aby dosáhl toho, co chce on sám.“ Rozhovor s *PMS pracovnící č. 2*: „Tak není cílem ho vinit a takzvaně utopit, ale pomoci mu zase zpět nahoru.“ V případě v *klientky č. 1* kontrola spočívala v běžných činnostech tzn. osobní setkání, doložení pracovní smlouvy, kopie potvrzení o absolvování rekvalifikačního kurzu apod., zpětná vazba od organizace Renarkon. U *klienta č. 2* kontrola spočívala v možnosti PMS pracovníka klienta namátkově testovat na přítomnost drog, dále v reportech úřadu práce a svářečské školy o klientově chování, jeho účasti na schůzkách v těchto institucích. Kontrola v případě *klientky č. 3* spočívala v kontrole dokumentace, kterou klientka měla dokládat (pracovní smlouva atd.), kontaktu PMS pracovníka a ex manžela klientky, který měl potvrdit tvrzení klientky, že u něj přebývá po výkonu trestu, dále klientčiny přátel, kteří klientce později také poskytl možnost bydlení. Do kontroly v tomto případě se řadila i zpětná vazba, kterou vyžadovala PMS pracovnice po službě Centrum pro rodinu, se kterou klientka v rámci PMS dohledu spolupracovala. Taktéž pracovnice PMS komunikovala s pracovnící OSPOD, která měla vypracovat návrh na svěřeni dětí do klientčiny péče. Jako nástroj kontroly u *klienta č. 4* patřilo namátkové testování na přítomnost drog, zpětná vazba spolupráce klienta s organizací Renarkon, dokládání spisové dokumentace jako např. oznámení soudního exekutora

o skončení exekuce, pracovní smlouva apod., spolupráce s Policií ČR konkrétně zpráva o pozitivním testování klienta na přítomnost alkoholu v krvi při namátkové dopravní kontrole. PMS pracovník v rámci kontroly po *klientce* č. 5 vyžadoval doložení spisové dokumentace jako např. potvrzení o přiznání dávky hmotné nouze, potvrzení o využívání služby sociální prevence (azylový dům), potvrzení od kamarádky, u které později přebývala, která ji pomáhá, stravuje ji, pracovní smlouvy apod. Dalším nástrojem kontroly byla zpětná vazba organizace, ve které klientka odpracovala obecně prospěšné práce. U *klientka* č. 6 PMS pracovník v rámci kontroly vyžadoval potvrzení o splacení části dluhu vzniklém na výživném, potvrzení o evidenci na úřadu práce, nájemné smlouvy, potvrzení o vyplácení příspěvků jako byla mateřská a přídavek na dítě. Edukační nástroj pomoc x kontrola potvrzují data získané z rozhovorů. Rozhovor s *PMS pracovnící* č. 1: „Ta naše práce je nejenom o pomoci ale i kontrole. Všechno, co mi říká, já si můžu ověřovat z různých zdrojů nebo ho testovat nebo cokoliv jo. Rozhovor s *PMS pracovnící* č. 2: „Ta kontrola může probíhat ověřováním v různých systémech, ke kterým máme přístup, jestli se nedopustil znova trestné činnosti. Provádíme lustraci v centrální evidenci stíhaných osob, evidenci přestupků, můžeme spolupracovat s Policií ČR, tam třeba, nějaký úkon, který nebyl vyhodnocen jako trestný čin nebo přestupek, ale třeba u nich v domácnosti, bydlišti nebo ubytovně došlo ke konfliktu a zasahovala tam Policie.“

Z analýzy dat edukačního nástroje pomoci a kontroly vyplynula nutnost klienta „hlídat“. Pomáhat klientovi je stejně tak důležité, jako jej kontrolovat. Někteří klienti berou dohled na lehkou váhu, mají pocit, že když pracovníkovi PMS sdělí, že splnili trest obecně prospěšných prací a není to pravda, že jim to projde. Proto je důležité vše ověřovat a ptát se na zpětnou vazbu přímo organizací se kterými měl klient spolupracovat.

V této kapitole usilujeme o analýzu a interpretaci dat, tak abychom byli schopní zodpovědět stanovenou výzkumnou otázku. Z analýzy dat vyplývá, že PMS ČR při práci s klientem využívá tzv. edukační nástroje, mezi které patří probační plán, osobní setkání, návštěva domácnosti, základní poradenství, hodnocení rizik a potřeb a nástroj pomoci a kontroly klienta. U každého edukačního nástroje uvádíme data vyplývající ze zpracovaných kazuistik a tyto data potvrzujeme daty získanými z polostrukturovaných rozhovorů s pracovníci PMS.

5.5 Shrnutí a diskuze

Předchozí kapitoly týkající se empirického zkoumání zahrnovaly analýzu a interpretaci dat. V této kapitole se věnujeme shrnutí výsledků a závěrům výzkumu, které vyplývají z výzkumného šetření. Výzkumná otázka, *Jaké edukační nástroje používá Probační a mediační služba ČR při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody?* byla zodpovězena realizovaným kvalitativně orientovaným výzkumem, konkrétně prostřednictvím vytvořených kazuistik ze spisů šesti klientů Probační a mediační služby a realizovaných polostrukturovaných rozhovorů s dvěma probačními a mediačními pracovníci. Dle J. Průchy a J. Vetešky (2014, s. 235–236) je resocializace pojem spojovaný s přeměnou starých vzorců chování na vzorce nové. Jestliže při socializaci došlo k chybě, resocializace by ji měla odstranit a nenásilně jedince přinutit osvojit si pravidla chování, které konkrétní společnost považuje za platné.

Působnost Probační a mediační služby se podle E. Žatecké (2007, s. 11) řadí mezi tzv. restorativní justici, která využívá k nápravě osob alternativní tresty. Trestný čin je v restorativní justici charakterizován jako sociální konflikt, který se odehrává mezi dvěma či více jednotlivci, jejich normami a normami společnosti. Konflikt lze vyřešit pouze za předpokladu aktivní účasti všech dotčených osob. Cílem restorativního procesu je dle E. Žatecké (2007, s. 16), aby pachatel přiznal svou odpovědnost za způsobenou škodu, probudit v něm soucítění, vyvolat v něm

potřebu osobní změny a začlenění zpět do společnosti, ze které se v důsledku svého protiprávního jednáním vyloučil. Cíle restorativního procesu potvrzuje a rozšiřuje *PMS pracovníce v rozhovoru č. 2*, která na otázku, jaké jsou cíle edukačně výchovných postupů praktikovaných ve službách PMS? Odpověděla: „Snaha vzbudit náhled a nadhled nad trestnou činnost, které se dopustil. Pokud ten nadhled získá, tak spočívá v tom, že uzná svou vinu, přijal trest a vzal si ponaučení z trestné činnosti nebo výkonu trestu, že si to uvědomil a že to chce v rámci tady té činnosti a toho dohledu a té zkušební doby co nejvíce napravit. Cílem je ale zároveň minimalizovat rizika toho, že by se dopustil té trestné činnosti znovu.“

V rámci výzkumné činnosti jsme identifikovali pět edukačních nástrojů, mezi které patří probační plán, návštěva domácnosti, základní poradenství, hodnocení rizik a potřeb a nástroj pomoci a kontroly klienta.

Obecným nástrojem je komunikace, která je dle P. Hartla (2004, s. 113) procesem dorozumívání realizovaného komunikačním procesem. Základem všech činností praktikovaných na PMS je komunikace jak s klientem, s jeho rodinnými příslušníky, s jeho okolím, s ostatními organizacemi tak s oběťmi trestných činů.

Vytvoření nadhledu nad trestnou činností u klienta se PMS pracovníci snaží docílit v rámci osobních setkání, jehož četnost je určována probačním a mediačním pracovníkem a je evidována v probačním plánu. Prvním edukačním nástrojem je **probační plán**, který dle E. Žatecké (2007, s. 65) lze popsat jako individuální práci úředníka a klienta, který je stanoven ke specifikaci obsahu spolupráce, je vytvářen probačním pracovníkem a stanovuje pravidla dohledu nad klientem. Plán shrnuje veškerou práci klienta a pracovníka PMS, obsahuje věcné informace o klientovi (jméno, kontakt), uložené povinnosti (rozsudek, trest), stanovené cíle, dodatečné dokumenty (nájemní smlouva, pracovní smlouva atd.), poznámky ze schůzek (jak schůzka probíhala, zda klient dorazil na čas, jaká témata se rozebírala). Díky

probačnímu plánu lze posoudit propady či pokroky klienta a porovnávat klientovu snahu napravit své jednání během celé délky dohledu PMS.

Edukační nástroj **návštěva domácnosti** spočívá v kontrole rodinných, sociálních a materiálních vazeb klienta, které na něj během resocializace mohou působit. Dle I. Svobody (2005, s. 37–39) PMS pracovník zjišťuje informace o klientovi jako osobnosti, mapuje jeho hodnoty, rodinné vazby, sociální vazby, aby dosáhl komplexního vhledu do klientova života. Díky návštěvě domácnosti PMS pracovník získá širší náhled na klienta, jeho okolí a dle zjištěných informací uzpůsobuje práci s klientem.

Dalším edukačním nástrojem je **základní poradenství**. I. Úlehla (1999, s. 20) poradenský proces přirovnává k lince, která začíná provedením kontroly, pokračuje řešením následků, dojednáváním pomoci a končí vlastní pomocí. Cílem poradenského procesu dle I. Úlehly (1999, s. 25) je pomocí dialogu najít konsensus mezi tím, co si sám klient přeje a co společnost v rámci svých norem a pravidel dovoluje. Není v možnostech jak časových, tak odborných klientovi v rámci dohledu PMS poskytovat odborné poradenství ve všech směrech a v rámci všech těžkostí se kterými se potýká. Dle rozhovoru s *PMS pracovnící* č. 2 „Pokud jde o poradenství, tak řešíme otázky práce, shánění bydlení, dluhovou situaci, celkově „standartní“ situace, které jej v životě potkávají.“ PMS pracovník má tedy možnost navrhnout klientovi spolupráci s jinou organizací, která je odborně orientovaná na daný problém. V rozhovoru *PMS pracovnice* č. 1 hovořila: „Jsem šťastná, že v dnešní době už můžu klienta jakoby pak i odesílat do různých organizací a háčkovat ho tam. Těm, kteří s ním zase pracují způsobem, na které vlastně ty organizace, oni samy jsou odborníkem na ten problém. Já se určitě nemůžu měřit třeba s nějakou terapeutkou v Renarkonu.“ Pro představu, jak to probíhá v praxi. Například pokud klient nemá zaměstnání PMS pracovník s ním hovoří o důležitosti být zaměstnaný, jak může zaměstnání získat, co pro to musí udělat, aby byl zaměstnaný, ale hledání

konkrétní pracovní pozice pracovník PMS klienta odkazuje na Úřad práce, který shromažďuje informace v oblasti trhu práce a eviduje aktuální nabídky volných pozic.

Edukační nástroj **hodnocení rizik a potřeb** dle získaných dat užívají vězení a Probační a mediační služba jako jediní. Účelem je zachytit rizikové faktory, které by vedly k návratu k trestné činnosti kteréhokoliv druhu. Hodnocení rizik a potřeb se dle J. Firstové (2021, s. 103) řadí mezi terciální prevenci kriminality a předmětem je vymezit situace, ve kterých již k trestné činnosti došlo a zamezit opakování. Na tyto situace pracovník PMS reaguje, hovoří o tomto riziku s klientem a usiluje eliminaci vzniku recidivy trestné činnosti. Dle *rozhovoru s pracovníci č. 1* má pracovník právo při klientově nespolupráci informovat soud či státního zástupce. „Takže si myslím, že naší jakoby největší prací na rozvoji je si hlídat ty rizika a takhle se vlastně i podílíme na ochraně té společnosti, protože když je zachytíme a klient s něma chce něco dělat, tak na nich pracuje. Pokud s něma nechce nic dělat, tak my samozřejmě píšeme zprávu na soud o tom, co se děje, že klient je rizikový, že se třeba nachází znova v situaci, ve které byl, když se dopustil trestného činu a dáváme o tom vědět soudu.“ Soud či státní zástupce po zvážení rizik a neochotě klienta podílet se na jejich eliminaci rozhodne o dalším kroku. Dalším krokem se myslí pokračování v PMS dohledu, popřípadě návrat klienta do výkonu trestu odnětí svobody.

Posledním specifikovaným edukačním nástrojem je **pomoc x kontrola**. Smyslem Probační a mediační služby není jen pomáhat klientovi s řešením životních těžkostí, se kterými se může potýkat po výkonu trestu odnětí svobody, ale i dohlížet a kontrolovat řádné plnění uložených povinností soudem či státním zástupcem. PMS dle § 2 zákona č. 257/2000 Sb. dohlíží a kontroluje takový výkon trestu, který není spojen s trestem odnětí svobody. Sleduje chování jedince, působí na něj tak, aby plnil uložené povinnosti, vedl důstojný a řádný život občana, respektoval

podmínky soudu či státního zástupce, které směřují k jeho resocializaci a obnově narušených právních nebo společenských vztahů. Kontrola je tedy stejně tak důležitá jako pomoc během dohledu Probační a mediační služby.

Dohled PMS se tedy rovná komplexnímu přístupu. Komplexní přístup, zahrnuje několik činností pracovníka PMS, jehož součástí jsou výzkumnou činností specifikované edukační nástroje. Z aplikace edukačních nástrojů do přímé činnosti s klientem vyplynulo několik potřeb, kterými musí pracovník PMS disponovat. Konkrétně u edukačního nástroje probačního plánu vyplynula potřeba odhadnout četnost osobních schůzek, kterou musí pracovník PMS v probačním plánu klienta evidovat. Četnost osobních setkání je proměnná a o její změně rozhoduje pracovník PMS na základě aktivity klienta. U edukačního nástroje návštěva domácnosti, vyplynula potřeba prověřit prostředí (nahlášenou domácnost) klienta ve kterém se pohybuje a které na klienta působí. U edukačního nástroje základní poradenství vyplynula potřeba dobré orientace pracovníka PMS v problematice alkoholových, nealkoholových závislostí a poskytovatelů terapie v této oblasti. Dále je nutná orientace v oblasti dluhového poradenství, a i jeho poskytovatelů. U edukačního nástroje hodnocení rizik a potřeb klienta vyplynula potřeba schopnosti kritického myšlení a predikce. Díky těmto schopnostem pracovník PMS zvládá kriticky nahlížet na události v životě klienta a předvídat jejich důsledek. U posledního specifikovaného edukačního nástroje pomoc x kontrola vyplynula potřeba na klienta dohlížet a jeho jednání prověřovat.

Cílem aplikace edukačních nástrojů do přímé činnosti je v první řadě jejich řádná resocializace čili začlenění klienta zpět do společnosti. Dále, aby se klienti na konci dohledu PMS nacházeli v lepší životní situaci než na jeho začátku. V budoucnosti si dokázali poradit ve složitých životních situacích. Vyvarovali se recidivě, tedy návratu k páčání trestné činnosti. V případě, že se dostanou opět do složité životní situace budou se umět orientovat a vědět, na koho se obrátit.

V této části shrnujeme data získaná výzkumnou činností a propojujeme s reflektovanou odbornou literaturou. Během výzkumné činnosti jsme narazili na téma, které by si zasloužilo více pozornosti – malé pravomoci PMS. Pracovník PMS je v pravidelném osobním kontaktu s klientem. Lze tedy říct, že pracovník PMS pracuje s mnohem více informací o klientovi, než kterákoliv jiná zainteresovaná organizace včetně soudu či státního zástupce. I přesto PMS nelze v případě nespolupráce klienta považovat za vykonavatelem rozhodnutí. Soudu či státnímu zástupci může PMS pouze možné řešení doporučit. PMS zasílá soudu zprávu, která obsahuje a shrnuje informace týkající se klienta, průběh jejich schůzek, aktivitu klienta apod., ale rozhodnutí je vždy na soudu/státním zástupci. Může se tedy stát, že po dobu dohledu klient nespolupracuje, neplní uložené povinnosti a nedojde tak k řádné nápravě, ale i přesto soud/státní zástupce klientův dohled ukončí. Tím pádem nedošlo k naplnění účelu a cíle dohledu PMS a zvyšuje se tak riziko recidivy klienta.

5.6 Limity výzkumu

Jisté limity vyplývají již ze zvoleného designu výzkumu a mohou mít dopad na samotnou realizaci výzkumu či následnou interpretaci dat. Charakteristickými limity kvalitativního přístupu je časová náročnost, snadné zkreslení dat dle preferencí výzkumníka, nemožnost generalizace a aplikace do jiného prostředí. Jako první limit vnímáme malý počet aktérů výzkumu. Ve výzkumné činnosti bylo zahrnuto šest bohatě informačně nasycených spisů klientů Probační a mediační služby ČR a dvě pracovnice Probační a mediační služby ČR, které prostřednictvím rozhovoru data získané ze spisů klientů hlouběji rozvádí a potvrzují. Druhým limitem vnímáme počet míst, na kterých byl výzkum realizován. Z důvodů časové limitace a časové náročnosti výzkumu není možné výzkum realizovat ve více střediscích a s více aktéry výzkumu. Dalším limitem vnímáme nemožnost prezence na osobních setkáních s klienty, tudíž je nám odepřena možnost pozorování

průběhu schůzek, které by mohlo přinést rozsáhlejší množství dat, identifikovat více edukačních nástrojů, podpořit kvalitu výzkumu a poskytnou detailnější závěry.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce je analýza edukačních procesů využívaných Probační a mediační službou. Probační a mediační služba je relativně nová státní organizace, která dohlíží na výkon a plnění soudem uložených trestů a povinností nespojených s trestem odnětí svobody. Mezi cíle PMS dle Pmscr.cz patří *integrace pachatele*, která usiluje o nejméně problematické začlenění pachatele trestné činnosti zpět do společnosti, *participace poškozeného*, kde dochází k obnově pocitu bezpečí a *ochrana společnosti*, kam patří realizace uložených povinností a alternativních trestů.

Práci lze členit na pomyslné dvě části, část teoretickou a část empirickou. Obě části se skládají z několika kapitol, které na sebe racionálně navazují. Kapitola první se věnuje kriminalitě a tématu vězenství v České republice. Na to navazuje druhá kapitola Probační a mediační služba, kde se podrobně věnujeme cílům, činnostem PMS, probaci a mediaci. Třetí kapitola se soustředí na edukační a probační procesy a nástroje, popisuje význam sociální andragogiky. Čtvrtá kapitola zároveň poslední kapitola teoretické části se zabývá poradenstvím, poradenským vztahem a poradenským procesem. Následuje pátá kapitola Metoda výzkumu, která obsahuje výzkumnou otázku, popis výzkumného souboru, metodu sběru dat, zpracování dat, výsledky výzkumu včetně jejich interpretace, otevírá diskuzi a popisuje limity výzkumu.

V empirické části byla kladena výzkumná otázka: Jaké edukační nástroje používá Probační a mediační služba ČR při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody? Věnovali jsme pozornost edukačním nástrojům, podobě a formě, v jaké probíhá probační a mediační dohled nad jedincem, který byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody. Specifikovali jsme pět edukačních nástrojů a pět potřeb z nich vyplývajících.

SEZNAM LITERATURY

1. Barták, J., & Demjanenko, M. (2021). *Sociální andragogika*. Praha: Grada.
2. Bendl, S. (2015). *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada.
3. Beneš, M. (2014). *Andragogika*. Praha: Grada.
4. Bočková, V. (2002). *Vzdělávání – Průvodní jev života*. Olomouc: Andragogé – Centrum otevřeného a distančního vzdělávání.
5. Dvořáková, M. (2015). *Základní učebnice pedagogiky*. Praha: Grada.
6. Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál.
7. Határ, C. (2009). *Sociální pedagogika, sociální andragogika a sociální práce: teoretické, profesní a vztahové reflexie*. Praha: Educa Service / Česká andragogická společnost.
8. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
9. Hendl, J., & Remr, J. (2017). *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál.
10. Holá, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada.
11. Holá, L. (2013). *Kompetence. Vzájemné postoje účastníků mediace*. In Holá, L. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada
12. Hotár, V. S., Paška, P., & Perhács, J. (2000). *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika: terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SPN.
13. Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada.
14. Janík, T. (2021). *Vše pro výchovu*. Brno: Masarykova univerzita.
15. Juřeníková, P. (2010). *Zásady edukace v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada Publishing.

16. Kolář, Z. (2012). *Pedagogický slovník 583 vybraných hesel*. Praha: Grada Publishing.
17. Kopřiva, K. (2016). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál.
18. Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
19. Křivohlavý, J. (2013). Mezilidské vztahy a jejich proměny v mediaci. In Holá, L. a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi* (s. 17-24). Praha: Grada.
20. Lata, J. (2007). *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o.
21. Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství.
22. Newell, E., K. (2006). *Restorative Justice in Prisons: A Guide to Making it Happen*.
23. Pavlík, O., Chaloupka, L., & Kohout, K. (1997). *Vzdělávání dospělých: výtah z dokumentů a publikací*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání.
24. Pavlov, I. (2021). *Andragogické poradenstvo*. Praha: Česká andragogická společnost.
25. Petrušek, M. (1996). Problém sociální. In Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. (eds.). *Velký sociologický slovník* (s. 846). Praha: Karolinum.
26. Plamínek, J. (2010). *Vzdělávání dospělých*. Praha: Grada.
27. Plamínek, J. (2013). *Mediace: Nejúčinnější lék na konflikty*. Praha: Grada.
28. Pmscr. (2021) Probační plán dohledu. Probační a mediační služba ČR. Interní dokument.
29. Pmscr.cz [online]. [cit. 2021-5-11]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>.
30. Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada.
31. Průcha, J. (2014). *Andragogický výzkum*. Praha: Grada.
32. Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika*. Praha: Portál.

33. Ramešová, M. (2019). *Mediátorství v sociální práci*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
34. Settersten, R., A., Jr., & Owe, T., J. (2002). *New Frontiers in Socialization*. Kidlington, Oxford: The Boulevard, Langford Lane.
35. Svoboda, I. (2005). *Úvod so studia mediace a probace*. Zlín: Ústav pedagogických věd.
36. Švec, V., & Hrbáčková, K. (2007). *Průvodce metodologií pedagogického výzkumu: pracovní sešit*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
37. Veteška, J. (2015). *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, a.s.
38. Veteška, J., & Fischer, S. (2020) *Psychologie kriminálního jednání: Vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada.
39. Walterová, E., & Starý, K. (2006). Potenciál změny v realitě školy: Strategie případové studie. *Orbis scholae*, 1(1), 77–97.
40. Zákon 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*. (2021). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>.
41. Zákon 202/2012 Sb. *Zákon o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)*. (2021). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-202>.
42. Zákon 257/2000 Sb. *Zákon o probační a mediační službě*. (2021). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-257>.
43. Zákon 40/2009 Sb. *Zákon trestní zákoník*. (2022). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.
44. Zákon 555/1992 Sb. *Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážce České republiky* (2021). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>.

45. Zákon 89/2012 Sb. *Zákon Občanský zákoník.* (2021).
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
46. Žatecká, E. (2007). *Postavení a úkoly Probační a mediační služby.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o.

SEZNAM ZKRATEK, TABULEK A PŘÍLOH

Zkratky

ČR Česká republika

OPL Omamně psychotropní látky

PMS Probační a mediační služba

Úp Úřad práce

Tabulky

Tabulka 1: Přehled výzkumné činnosti 47

Tabulka 2: Společné znaky 50

Tabulka 3: Průběh dohledu PMS u jednotlivých klientů 51

Přílohy

Příloha P I: Rozhovor č. 1

Příloha P II: Kazuistika č. 3

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR Č. 1

PMS pracovnice č. 1, 22. 02. 2022, čas 13:00, délka rozhovoru: 0:37:24.

T: Dobrý den, jak se dnes máte?

P1: Dobře, sice by mohlo být venku hezčí počasí, ale dobře. V první řadě bych vám chtěla moc poděkovat, za to, že jste mi vyšla vstříc a přijela na dřívější čas. Ráno mi volala klientka, že se nemůže dostavit, tak abyste nečekala tak dlouho, tak jsem vám zkusila napsat a ono to vyšlo. Do životopisu si rozhodně napište, že jste flexibilní.

T: Není vůbec zač, já jsem ráda, že jste s rozhovorem souhlasila a budete mi věnovat chvíli vašeho času, když vím, jak jste vy, probační pracovníci, časově vytiženi.

P1: S tím časem je to složitější, ale chvilka se najde.

T: Toho si moc vážím a pokud by vám to nevadilo, přesunula bych se na první otázku.

P1: Tak jdeme na to. Snad budu schopná vám na vše odpovědět.

T: První otázka zní: *Jakým způsobem se klient po trestu odnětí svobody dostane do péče PMS?*

P1: Je několik možností, jak se tady klient může dostat. Vždycky, když je ten člověk propuštěný, tak vězení informuje příslušné subjekty včetně nás o tom, že ten klient bude propuštěný. Oni dostávají do ruky takový papír, kde ta věznice dokonce napíše tu adresu, kde se má osoba dostavit. Vždy záleží na místě bydliště. Klient má možnost s náma spolupracovat v rámci přípravy podkladů pro podmíněné propuštění, takže tam ty informace jsou ještě jasnější. Je poučený o té spolupráci, je poučený o dohledu. Já mu i vždycky říkám, do jakého střediska se má jakoby dostavit, ale on vždy obdrží adresu už z věznice. Má papír, kde to má už napsané, třeba za kým se má dostavit. Standartní postup je takový, že když vlastně je člověk ve vězení, tak buď si může podat standartně žádost na soud, soud tu žádost projedná, buď ho pustí a může to být bez dohledu a klient může mít zkušební dobu

bez dohledu, nebo toho člověka pustí s dohledem, pakliže považuje za důležité, aby to jeho jednání bylo kontrolováno z naší strany. V tomto případě oni pak právě dostávají i ty kontakty na nás, anebo mu to můžou zamítnout a můžou žádat za dalších 6 měsíců. Někteří tu spolupráci navazují už ve věznici, protože my máme možnost vypracovat takzvané stanovisko k podmíněnému propuštění, a to stanovisko my pak dáváme do ruky soudům a oni pak vlastně si můžou čerpat nějaké informace z toho, co se tam dozví. Tohle naše stanovisko má 4 až 5 stran a zabýváme se tam jakoby jak to má ten člověk naplánované potom první den po propuštění, jestli má nějakou práci, jak si zmapoval dluhy, co všechno udělal, jestli navázal třeba spolupráci s nějakou organizací. Pokud třeba užíval drogy, tak s jakou institucí pak chce spolupracovat a pak je tam jakoby taková velká kapitola souhrnná analýza rizik a potřeb. Takže my tam vlastně jakoby upozorňujeme v té zprávě na to, co jsou rizika a jestli je ten odsouzený jakoby ochoten je nějak snižovat. Tady tohleto, vlastně tady takový jakoby ten komplexní balíček těch informací dostane soudce do ruky ještě před tím vlastně, než rozhodne. Většinou když je takhle jakoby prošetřené to bydliště, není tam žádný problém, což je málo kdy to bývá bez problému jo, ale jako ten člověk se jenom trošku snaží, tak my většinou doporučíme to podmíněné propuštění. Pro ten soud je to lepší, protože má takhle hodně informací o tom odsouzeném. Proto oni chtějí s náma spolupracovat, ale já se jim snažím vysvětlit, že to není, pro ně je to, oni to vnímají jako ticket takový jakoby k propuštění. Málokdo si uvědomuje, že jako když nepracuje na těch rizikách, tak to stanovisko je pak naopak nedoporučující a pak se oni jako docela zlobí, že to nevyjde. Takže ta spolupráce v té věznici je dobrovolná z naší i z jejich strany. Já přijdu, oni jsou poučení o tom, co by to obnášelo. Můžou se rozhodnout, buď do toho nejít anebo budeme pokračovat. Když budou pokračovat, já pak napíšu zprávu soudu. Když jsou pak propuštěni a soud jim uloží dohled, tak to oni, to je jejich povinnost přijít sem.

T: Děkuji za odpověď, pokud dovolíte, přesunu se k další otázce, která zní: *Jak se PMS podílí na rozvoji jedince po propuštění?*

P1: Hodnocením rizik a potřeb. Toto je, já si myslím, že tady tohleto je vlastně ten největší podíl na tom všem, co my děláme, protože si myslím, že my jsme jedná z mála jakoby organizací včetně věznic, které hodnotí rizika. Pak je super, že tady je třeba organizace Renarkon, která se zabývá závislostmi, Rubikon, kde se můžou obrátit jakoby skrz nějaké zaměstnání, nebo dluhové poradenství jo. Ten člověk tady přijde a my jsme tady spolu třeba třičtvrtě hodiny a ono to není možné. Máme zase více konzultací, ale není možné to prostě všechno obsáhnout. Takže my primárně hlídáme rizika a jsem šťastná, že v dnešní době už můžu klienta jakoby pak i odesílat do různých organizací a háčkovat ho tam. Těm, kteří s ním zase pracují způsobem, na které vlastně ty organizace, oni samy jsou odborníkem na ten problém. Já se určitě nemůžu měřit třeba s nějakou terapeutkou v Renarkonu, ale na druhou stranu zase máme jakoby nějaký svůj cíl práce a myslím si, že s riziky pracuje málokterá organizace jo. Takže v momentě, kdy my vidíme, že třeba klientovi vychází nějaký pozitivní test, nebo začne i tak zvláště jakoby mluvit a vnímám, že se mu nějak znestabilňuje bydlení, zaměstnání, nebo že se mu to tam nějak hrouť. Veškeré jakoby rizikové faktory, které já zachycuju, tak se s ním jakoby o tom snažím mluvit a samozřejmě ta naše práce je nejenom o pomoci, ale i kontrole. Všechno, co mi říká, já si můžu ověřovat z různých zdrojů nebo ho testovat nebo cokoliv jo. A vlastně cílem je zachytit to riziko, z mého úhlu pohledu co nejdřív, protože hodně dochází k těm lapsům, ale když se na to přijde včas, tak může tam proběhnout třeba nějaká terapie. Klient se může po tom lapsu vrátit zase k tomu původnímu záměru. Když to riziko není podchyceno včas a třeba se nám člověk jakoby hodně rozjede v drogách, tak pak už se těžko něco vymýšlí, když ta závislost už se třeba zase jakoby rozjede. Takže si myslím, že naší jakoby největší prací na rozvoji je si hlídat ty rizika a takhle se vlastně i podílíme na ochraně té společnosti, protože když je zachytíme a klient s něma chce něco dělat, tak na nich

pracuje. Pokud s něma nechce nic dělat, tak my samozřejmě píšeme zprávu na soud o tom, co se děje, že klient je rizikový, že se třeba nachází znova v situaci, ve které byl, když se dopustil trestného činu a dáváme o tom vědět soudu. Na rozvoji se teda podílím tak, že zachycuju ty pokroky anebo pády jako toho klienta a s tím pak pracuju.

T: Další otázka zní: *Jakou formou probíhá vaše spolupráce s klientem v rámci dohledu Probační a mediační služby?*

P1: Klient dochází na pravidelné osobní schůzky, konzultace, kde řešíme různá témata. Může se stát, že když klient povinnosti neplní, nechodí a je nařízený soud a tomu člověku dojde, že asi to nebude tak jednoduché ten dohled porušovat. Soud někdy teda udělá takzvané tytyty a ten člověk třeba naskočí zpátky na tu vlnu anebo nenaskočí. Takže já ho můžu věčně seznamovat s tím, že on je v nějakém režimu a že mu jakoby chci pomoci, ale že já za něho jako fakt nic udělat nemůžu, vše se odvíjí od toho, jak klient dohled uchopí a jak moc je ochoten na sobě pracovat a s námi spolupracovat.

T: Pokud tomu správně rozumím, tak velká část spolupráce v dohledu závisí na samotném klientovi, jak moc on sám chce se napravit.

P2: Ano, přesně tak.

T: Super, děkuji. Jako další vám položím otázku: *Jaké situace, otázky osoby propuštěné z trestu odnětí svobody řeší s PMS?*

P1: Jo, tak určitě je to vlastně oblast bydlení, tady na tu je třeba teďka i dobrá organizace Rubikon, kde mají speciálně vyčleněného pracovníka, který se jim snaží zajistit městský byt, a to spatřuju jako hodně dobré. Pak je tady oblast zaměstnání, protože vlastně odsouzený je povinný mi sdělovat o tom, kde pracuje, prokazovat mi zdroj příjmu. Je tam pak oblast nějakých financí, tam se to vlastně týká hlavně náhrady škody. Tam to totiž hodně záleží na tom, jak to specifikuje ten soud. Někdy soud vyloženě odsouzenému uvede, aby třeba spolupracoval s dluhovým

poradcem a řešil své dluhy, takže my na tom pracujeme společně. Samozřejmě se řeší i trestná činnost, nadhled na trestnou činnost, kde se ten klient posunul, co pro to jakoby může udělat. Celkově jakoby tím cílem je, aby ty jeho problémy, které jsou většinou kumulované z různých oblastí byly na konci toho dohledu co nejvíce vyřešeny, což je častokrát jako utopie, ale když ten člověk chce, tak se umí hodně pohnout. Ale když třeba se stane, že soud odsouzeného propustí z vězení a napíše, že mu po dobu zkušební dobu ukládá dohled, ale nic dalšího, tak i když je i jeho snahou tu jeho situaci řešit celkově, tak a pokud on mi řekne, že dluhy prostě řešit nechce, tak je prostě neřešíme, protože to není jeho osobní cíl. Já se držím striktně jenom těch povinností, které jsou uvedeny prostě v tom paragrafu, kde bydlíte, jako jak to máte prostě s bydlením, on je povinen mi pak třeba umožnit i návštěvu v místě bydliště, kde já mám možnost se seznámit i s tou rodinou. Hodně si to vlastně určuje i ten klient. Jo a tím, že ten dohled je i dlouhý, tak tam jakoby časem vznikne i nějaká důvěra a ten člověk se třeba otevře a pak řeší i věci, které řešit ani nechce a dojde mu, že to není tak, že by mu zbytečně někdo nakládal, nebo mu jako přiděloval nějaké starosti, ale opravdu jako chceme, aby se ta jeho situace co nejvíce zlepšila. Ne každý klient je prostě schopen dozrát do takového stádia, protože když někdo třeba od 14 do 30 let užívá drogy, pak jde na nějakou léčbu a ta se třeba zrovna podaří, získá ten náhled, tak on se vlastně zastavil jako kolikrát v tom období těch 14 let a on třeba vůbec neví, co je to platit si nájem. Mám tady jednoho klienta, které mu se tohle podařilo a on se z toho hrozně radoval a říkal: „To je neuvěřitelné, já už jsem zaplatil už svůj třetí nájem a pořád tam bydlím.“. Jo, že jako ty osoby, které vlastně užívaly třeba drogy, tak ta zodpovědnost je nulová, oni se věčně stěhují z bytu do bytu od někoho jako k někomu. Takže to je vlastně jak když...no nevím... někdy mi to přijde, jako když má někdo autonehodu a pak se učí znovu chodit, tak oni vlastně se učí, co je to vlastně normální život a radují se jakoby fakt jako z těch drobných věcí. Jo, takže i toto je někdy jako fakt prostě těžké a začínáme třeba od základů, které by jiní třeba přešli.

T: Super, další otázka je: *Jakou podobu má výchovně – vzdělávací nebo poradenský proces probíhající při práci s klientem (klienty) Probační a mediační služby?*

P1: To je otázka. K těm frekvencím, většinou to vždycky začíná, že se s něma bavíme v intervalu, co tři týdny, co měsíc. Ten interval se pak může rozvolnit na maximální dobu co tři měsíce, ale to se většinou děje tehdy, když ten klient je stabilizovaný, má třeba jako stabilní bydlení, stabilní zaměstnání, je schopen prokazovat zdroj příjmu, už má i nějaký režim v hrazení dluhů už ví, co se kolem něho jako děje, tudíž my to můžeme rozvolnit a spolupracujeme intenzivně s klienty, třeba kteří jsou právě propuštění, nebo kteří to třeba nějak potřebují. No a pokud jde o ty témata, tak dohled mi přijde, že je nejintenzivnější během půl roku, protože my vlastně, doposud to bylo tak, že jsme během prvního půl roku museli napsat vždycky zprávu o průběhu dohledu a každá ta konzultace se věnuje všemu, ale vždycky je tam nějaké, no, na nějaké téma se zaměřujeme víc. Klient je propuštěn, tak řešíme hlavně bydlení a doptám se ho na zbytek věcí, pak třeba přijde po druhé, po třetí, po čtvrté a řešíme jakoby pořád jedny a ty samé témata, ale některé vždycky intenzivněji než ty druhé. Pak už tady klient chodí třeba 5 let a je třeba stabilizovaný, tak už horko těžko. Pak už je to spíš o tom, že se bavíme o tom, jak se má a co v tom životě řeší. Když on přijde s něčím třeba sám, samozřejmě pro mě osobně je třeba primární, že když třeba, tady přijde klient, přijde s tím, že se mu děje tohle a chce to řešit, tak s ním primárně řeším, co chce on. Ale zase to není tak, že, někteří klienti mají tendenci se nebavit a vyhýbat se tématům, do kterých se jim zrovna nechce, takže toto, když já uvidím, tak řeknu: „Víte co, tak dneska to teda necháme být, ale připravte se na to, že na příští konzultaci se o tom budeme bavit, je to pro mě důležité a potřebuju to vědět.“ Pak je samozřejmě na nich, jaký rozsah oni si zvolí, někteří se o tom rozpovídají a uleví si, někteří si to jakoby drží a třeba se k tomu dostaneme za další půl rok, až ty vztahy jsou zase třeba někde jinde. Jo, takže jakoby, já osobně se snažím respektovat, když vidím, že pro někoho je třeba nějaké téma těžké, ale není to tak, že oni si jakoby diktuji, o čem se budou a nebudou

bavit. Mojí náplní práce je se bavit a zjišťovat i tady toto. Jo, takže témata, která jsou důležitá, tak prostě probíráme jako taky, není to tak, že řeknou: „No o tom se bavit nebudu.“ A my to úplně jako vypustíme, ale snažím se respektovat, že je to pro ně těžší a snažím se najít možnost, aby to pro ně bylo příjemnější.

T: Budu pokračovat další otázkou a to: *Jaké specifické nebo úzeji zaměřené výchovně vzdělávací aktivity PMS nabízí klientům?*

P1: Kdybych udělala rozdíl mezi základníma jakoby věcmi, které s nimi řešíme. Já jím vždycky můžu říct nějaký základ, ale ty plné možnosti a detaily, to je vždy odkazujeme na konkrétní organizace, ale to je něco jiného, než třeba nějaké programy. Pokud přijde klient a potřebuje něco, tak mu k tomu řeknu, co vím, ale když je to rozsáhlejší, pak mu řeknu, pokud řešíte tohle, běžte tady, řešíte tohle, běžte tady, tady mám dobrou zkušenost s tím. Pak je ještě něco jiného, a to je třeba program. Někdy klient dostane podrobit se, nevím, třeba psychologickému poradenství a někdy je to třeba vyloženě specifikované, že se má podrobit nějakému výchovnému programu. Zrovna teďka jsme na tom s výchovnými programy dobře. Protože tady máme třeba program pro řidiče, takže klienti, kteří opakovaně páchají trestnou činnost a porušují zákaz řízení motorových vozidel. Vlastně máme možnost s něma pracovat i tak, že buď je namotivujeme, aby tam šli dobrovolně, anebo to můžeme uvést jako součást toho opatření, když ještě s něma spolupracujeme ve výkonu trestu. Mně se to zdá, že je to třeba také vachrlaté nebo cítím, že ta spolupráce je taká víc formální, ale klient splňuje všechny kritéria, má bydlení, má zaměstnání tohle tamto, jako je schopen se doznat, ale má tam třeba 25 záznamů, ale je třeba ve výkonu trestu poprvé, takže možnost, že by byl puštěný, tam je. Tak já mu řeknu, že mu jako tu podmínku propuštění chci dát, to, aby se zúčastnil takového programu pro řidiče, pak je otázka, jestli mu to soud uloží. My navrhujeme nějaké povinnosti a soud to ne vždycky uloží, nebo jsou často klienti do takových programů svolnější, když se třeba dopustí další trestné činnosti, tak to hnedka všechno jde, i když to předtím nešlo. No a pak tady máme ještě třeba

program Vnímám i tebe, je to program, který běží ve věznici, ale teďka už běží i mimo věznice. Tam je to zaměřené na oběti trestných činů, tak aby to vzbudilo nějaký náhled na tu trestnou činnost i to, že to všechno, co oni udělají má nějaké důsledky. Toto jsou teďka jakoby silné programy a pak je ještě Punk, ale to je pro mladistvé. Vždycky se ty programy snaží samozřejmě reagovat na ty naše potřeby, ale jakoby ne vždycky je nějaký program k dispozici. Za tu dobu, co jsem tady, tak někdy tady není nic a pak je třeba doba, kdy se fakt jakoby podaří a teď je doba, kdy se daří.

T: K této otázce by mě ještě zajímalo, kdo ty programy sestavuje?

P1: Stoprocentně vím, že programy reagují na potřeby středisek. Vím, že Probační a mediační služba se podílí na vzniku toho probačního a mediačního programu, pracuje na tom, má manažera, který to řídí, je tam nějaké metodické oddělení, ale ne každé středisko musí program mít. Je v tom rozhodně součinnost ředitelství, ale přiznám se, tohle je pro mě tenký led, a jak to jako přesně vzniká, to si nejsem jistá.

T: to nevadí, jsem ráda, že jste mi to přiblížila aspoň takto, přesunu se teda k další otázce: *Jakým způsobem propuštěné klienty motivujete k dalšímu vzdělávání?*

P1: To je těžko, jsou odsouzení, kteří mají jasnou cestu o tom, jak chtějí žít a já je sice motivovat můžu a dělám to, ale pokud to oni to nemají uloženo ze strany soudu, tak je může jen motivovat. Když mi řeknou ne, tak já to respektuju. Samozřejmě, když to mají ze strany soudu, tak oni ví, že to musí udělat a většinou není problém. Jinak ta má motivace se odvíjí od té jejich motivace. Pokud oni přijdou a budou mít to zaměstnání a budou mít ten život stabilní, tak málokdy je k něčemu přesvědčím. Pak vím, že jako vyloženě rekvalifikační kurzy nabízí Úřad práce, ke kterým je můžeme také motivovat a odkazovat. Mám pocit, že tuto možnost nevyužívá takový počet klientů, jak jsem si myslela na začátku svojí éry tady. Oni jsou hodně motivovaní ve výkonu trestu ke vzdělávacím činnostem, protože ono se to nezdá, ale když jsou propuštěni, oni musejí obíhat úřady, pojišťovny, sociálního kurátora, někdo ještě musí dodělat trest obecně prospěšných

prací, musí třeba navštěvovat Rubikon, Renarkon, pokud to mají soudem uložené. Těch věcí je někdy opravdu tolik, že si myslím, že ani mentálně ani časově nevznikne potřeba takové vzdělávání absolvovat. Pokud ale nastane nějaký problém ze strany klienta, tak to je hned větší motivace, aby se šel vzdělávat. Záleží to hodně podle toho, jestli soud jim uloží nějakou takovou povinnost, nebo neuloží. Také se to odvíjí od toho, v jaké jsou klienti situaci.

T: Přesunu se k otázce: *S jakými organizacemi spolupracuje PMS nejčastěji v rámci resocializace klienta, popřípadě na jaké organizace klienta PMS odkazuje?*

P1: V průběhu jsme mluvili o nejvíce využívaných organizacích jako je Renarkon, která se zabývá závislostmi, Rubikon, kde se můžou obrátit jakoby skrz nějaké zaměstnání, nebo dluhové poradenství. Zase je možnost, kdy klient s těmito organizacemi spolupracuje na základě soudu, který jim tuto povinnost uloží, nebo je na organizace odkážeme sami. Pokud cítíme, že je potřeba s nějakou problematikou u klienta pracovat více detailněji, tak víme, že tyto organizace jsou na to vyhrazené a poskytnou jim lepší rady a informace. Dostane se jim tedy hlubšího poradenství a konkrétnější péče.

T: Další otázka zní: *Jaká oblast je u klienta nejproblematičtější z pohledu jeho formování (výchovy a vzdělávání/působení na něj)?*

P1: Za mě jsou to určitě závislosti, protože pokud člověk nemá vyřešení závislosti, tak do toho většinou upadne a pak už je jen otázka času, kdy mu to bude pohlcovat další oblasti života. Jo, pokud někdo fetuje, začne být nezodpovědný, ale po nějaké době až. Jednou přijde pozdě do práce, po druhé, po třetí, pak ho vyrazí, teďka nemá možnost platit dluhy a teďka ta spirála se jakoby roztáčí, takže jsou to určitě závislosti. Dále to je pro mě nějaká psychopatologická osobnost, to jsou jakoby lidé, kde si taky myslím, že formovat je jako vyloženě nejde. Oni takový jsou a je potřeba je udržet v té minimální rovině, aby nepáchali trestnou činnost. Pak si myslím, že to jsou dluhy, protože hlavně u mužů, když jsou propuštěni z výkonu trestu, tak někdy je sice super, že oni dosáhnou na insolvenci a svým způsobem tu oblast

takhle vyřeší, ale jsou to pořád jako muži a muž, který má na výplatu 9 tisíc, nemůže prostě nic. Zákonitě bydlí u rodičů, protože najít byt za 9 tisíc, je nemožné. I kdyby si ho našel, tak je těžké pokrýt ty další životní potřeby. Takový muž, i když si třeba najde ženu, mi často uvádí, že vztah se rozpadl, protože té ženě nemohl nic nabídnout. Začíná to tak, že oni si něco naplánují, mají nějakou představu, jak to bude po výkonu trestu. Mně říkají, že ví, že mají dluhy, že je mají zmapované, nějak s něma budou pracovat. Pak přijde výplata, dostanou 15 tisíc, pak dostanou jen 9, protože jim na to sáhl exekutor, a to je pro ně pak velké vystřízlivění, pak třeba budou pracovat v šedé zóně, protože oni jako fakticky nemají, jak se uživit. Dohání to pak brigádama, které by správně neměli mít, ale když já sama si řeknu, že s platem nevycházím, tak si nedovedu představit, jak to mají oni. Takže si myslím, že hlavně pro muže, kde jsou ty neřešené dluhy. To je něco, co podle mě člověka dožene, i když na to kašle. Najde si partnerku, mají rodinu, dělá v nějaké té šedé zóně, tak stejně ten exekutor za tou rodinou jde a oblepí jim celý byt. Je z toho zbytečně hodně problémů. Právě takové situace mohou vyvolat staré rány a když ten člověk se pak najednou nachází v nějakém stresu, tak si zpátky pomůže třeba drogama. Za mě drogy a závislosti, je to, na čem ten dohled vždycky a nejčastěji krachuje. Pak je tu to osobnostní nastavení, což si myslím, že se jakoby nedá extra změnit, ovlivnit možná a tam se snažíme tu osobu pochopit, přijmeme ji a hledáme nějakou komunikaci, jak ten dohled společně zvládnout.

T: Jak navazuje PMS na výchovně vzdělávací / resocializační proces započatý ve vězeňském prostředí?

P1: Jakmile soud člověka z vězení pustí, tak pak právě dostávají kontakty na nás. Kam přesně se mají dostavit a za kým se mají dostavit. Klienti se dostávají na PMS v místě jejich bydliště nebo na středisko jejich trvalému bydlišti nejbližší. Někteří tu spolupráci navazují už ve věznici, protože my vlastně vypracujeme to stanovisko k podmíněnému propuštění, a to stanovisko my pak dáváme do ruky soudům. Oni ty informace čerpají z tama. Ve vězení se klienti, jak jsem říkala, často věnují

vzdělávání, kde je na to prostor, poté co jsou propuštěni, mají jiné věci, které je potřeba zařídit. My s nimi pak konzultujeme věci, které jsou významné pro život venku. Navazujeme tak, že v uvozovkách z vyloučeného světa je resocializujeme zpět do společnosti a řešíme s nimi denní záležitosti a těžkosti.

T: *Jaké jsou cíle edukačně výchovných postupů praktikovaných ve službách PMS?*

P1: Cílem je teda primárně plnit ty povinnosti, které tomu člověku uloží soud, ale jinak je to za mě, pokud s těmi klienty spolupracuji, že chci, aby na konci dohledu na tom byli lépe než na začátku. Cílem také je, aby oni sami si v tom životě dokázali poradit. Mluvím na ně tak, že není potřeba všechno vědět, ale je důležité vědět, kde se můžu obrátit, když mám nějaký problém. Snažím se je vést tak, že jakoby nechat si pomoci, je v pořádku. Společně se snažíme přijít na to, co ho nejvíc trápí v tom, aby dosáhl toho, co chce on sám. Snažím se ho pak navést já a pokud je potřeba nějaké intenzivnějšího poradenství nebo komunikace, tak jej odkážu na organizace. Bavíme se o tom, jak to vidím já, jak to vidí on, kam toho klienta posunout, jaké jsou jeho rezervy a tím ty osobní cíle pořád ověřuju, zvažuju tak, aby klientovi vyhovovaly, byly v souladu s opatřeními a uloženými povinnostmi a aby to byly osobní cíle, které klient sám chce. Cílem je přivést je hlavně k tomu náhledu nad trestnou činností, aby ten jejich přístup k životu byl změněn. Je to hodně složité, protože si neseme nějaké nastavení a programy například z rodiny. Snažím se tedy s nimi pracovat tak, že se hodně věcí dá vyřešit, když budou chtít oni sami. Někdy se stane že klient nevnímá, že se něco děje, takže mu to jakoby řeknu já, že teďka vnímám...já nevím.... že třeba něco zavání trestnou činností a jestli to vnímá. Jak jsem řekla, hodně věcí si člověk nese z minulosti, rodiny apod a změnit to? Takový cíl si ani nedávám. Spíš, aby ty problémy chtěli řešit.

T: Super, čeká nás poslední otázka: *Co pro Probační a mediační službu znamená uplynutí doby dohledu (spolupráce) s klientem?*

P1: Vždy pracujeme z pověření soudu a končí to tak, že máme více možností. Ideální možností je to, že klient spolupracuje, vše si plní a já pak na soud napíšu

zprávu a navrhuju, aby klienta osvědčili. Soud pak vydává usnesení, kde ho buď osvědčí, nebo může nařídit veřejné zasedání, kde, když je tam něco nejasné, tak se ho doptá a osvědčí. Soud může ale taky nařídit trest odnětí svobody. To znamená, že ten zbytek trestu, co mu byl odpuštěn, si jinak musí vykonat. Když je osvědčen, tak ten zbytek vykonávat nebude, ale pokud si povinnosti neplní a není osvědčen, tak je mu nařízen zbytek trestu, který mu byl odpuštěn při tom propuštění. V jiných případech se nemusí čekat až do konce dohledu, někdy se stane v průběhu, že se to nepovede, klient nemá práci, vycházejí pozitivní testy na drogy, nechce na sobě pracovat a s námi spolupracovat, nechodí tady, pak přestane být kontaktní, takže vlastně soud může nařídit zbytek toho výkonu trestu i v té zkušební době. No a nově na základě změn v trestním zákoně od nového roku, je možné i to, že když klient má třeba zkušební dobu, já nevím, třeba na 5 let, ale je dlouhodobě zřejmé, že si ty problémy v životě vyřešil, dokládá, co má, testy na drogy vychází negativně, nejsou s ním žádné problémy, tak soud nově může rozhodnout, že tomu člověku ten dohled zruší. Klient si musí zažádat o zrušení dohledu a my to musíme teda posvětit svojí zprávou. Nově to jde teda udělat tak, že dohled je zrušen, zkušební doba pořád pokračuje, ale bez naší asistence. Takže buď se klient osvědčí nebo neosvědčí, nebo mu může být v průběhu zrušen ať už bez nás, nebo se vrátí zpět do vězení. Dohled může ale vždy ukončit jen soud nebo státní zástupce.

T: Super, tak to je všechno. Jsme na konci a já vám tímto moc děkuji za váš čas a vaše odpovědi.

P1: Já vám také moc děkuji. Když mi paní ředitelka psala, zda se chci zapojit do výzkumu studentky na vysoké škole, myslela jsem si, že to bude voprůz, ale nakonec to bylo moc fajn.

T: Toho si vážím, mějte se na shledanou.

P1: Snad vám moje odpovědi k něčemu budou. Na shledanou.

PŘÍLOHA P II: KAZUISTIKA Č. 3

Aktér výzkumu: č. 3

1. Osobní anamnéza:

Klientka hodnocená jako nedůsledná. Klientčiny děti byly umístěné do pěstounské péče její sestry (pouze ty nezletilé), protože byla za opakované ohrožování výchovy dětí a nesplnění alternativního trestu obecné práce odsouzena k 8 měsícům výkonu trestu odnětí svobody.

Sociální problém:

Klientka byla poprvé odsouzena za přečin zpronevěry k trestu odnětí svobody v trvání 12 měsíců a zkušební době 24 měsíců. Později byla taktéž u zdejšího soudu odsouzena k nepodmíněnému trestu v délce 8 měsíců za dva přečiny ohrožování výchovy dítěte. Klientka podmínku porušila dalším přečinem ohrožování výchovy dítěte, proto soud rozhodl, že klientka odložený podmíněný trest v délce 12 měsíců vykoná.

Klientka se spolupachatelem vědomě rozprodávali majetek z bytu, ve kterém byli pouze v podnájmu čili majetek nebyl v jejich vlastnictví. Rozprodali vodovodní baterie, kuchyňskou linku a způsobili tak škodu ve výši zhruba 17 000,- Kč. Co se týká přečinu ohrožování výchovy dítěte, klientka je matka dvou (v té době) nezletilých dětí, které docházely na základní školu. Klientka jako matka opakovaně zanedbávala povinnost dohledu nad nezletilými ve smyslu plnění povinné školní docházky, nedohlížela na plnění úkolů obou dětí, které ve škole zameškaly dohromady více jak 500 hodin, z toho víc jak 245 hodin nebylo omluveno. Ani po opakovaných upozorněních nespolupracovala a nečinila žádná adekvátní opatření pro nápravu situace.

Před nástupem trestu byla 6x soudně projednávána, nicméně odsouzena byla poprvé. V důsledku trestné činnosti dluží okolo půl milionu korun.

V situaci, kdy klientka byla 6x soudně jednána, z toho 5x za přečiny ohrožování výchovy dítěte, kdy jí byly přiděleny obecně prospěšné práce, které taktéž neplnila, nebyly shledány žádné polehčující okolnosti a klientka byla odsouzena k 8 měsícům trestu odnětí svobody. Do výkonu trestu se klientka nedostavila, proto musela být policejním orgánem do výkonu trestu dopravena, a to na základě soudem vydaného příkazu.

Po propuštění z výkonu trestu byl probační dohled stanoven na 1 rok s náhradou škody.

Sociální prostředí:

Klientka je několikanásobně soudně trestaná osoba. Je matka 7 dětí. 2 děti školou povinné (v době navázání spolupráce s PMS) zanedbávají povinnou školní docházku. Klientka problém neřešila, až na výzvu školy, později sociální služby, s dětmi začala docházet do pedagogicko – psychologické poradny, později k dětskému psychiatrovi. Ten staršímu synovi naordinoval medikaci. Ke zlepšení situace nedošlo, záškoláctví pokračovalo. Přidělený kurátor po delší spolupráci navrhl nezletilého umístit do ústavní péče. S tímto návrhem nesouhlasil manžel klientky, který s nimi ovšem nežije ve společné domácnosti. Klientka na řešení situace s nezletilým synem rezignovala a přenechala syna péči exmanželovi. Tento stav odůvodnila péčí o dalších 5 dětí.

I po propuštění z trestu odnětí svobody mají její nezletilé děti v péči klientčiny sestry, 2 děti jsou již zletilé.

Co se týče partnerů klientky, s exmanželem žila 13 let, ale užíval drogy a často požíval alkohol, soudně prý nikdy trestán nebyl, ale byl v léčbě. Z toho důvodu bylo manželství ukončeno. Později si klientka našla partnera druhého, který ji ubližoval a přehnaně žárlil, proto i tohle partnerství ukončila.

Dosažené vzdělání:

Klientka má základní vzdělání rozšířené o sanitární kurz.

Během dohledu PMS nebyl prostor pro další vzdělávání, cílem bylo naučit klientku zejména základním normám a pravidlům společnosti – důslednosti, zodpovědnosti a správné péči o její děti. Rekvalifikaci klientka nepožadovala, protože si práci našla dle jejich slov bez problémů, hned po propuštění z výkonu trestu. Klientka několikrát své zaměstnání změnila.

Pracovní anamnéza:

Před výkonem trestu byla klientka evidována na ÚP. Ze seznamu žadatelů o zaměstnání byla ovšem vyřazena, protože se opakovaně nedostavovala na schůzky. Následně byla odkázána na sociální zabezpečení státu. Klientka nebyla nikde zaměstnána a čerpala dávky rodičovské dovolené s nejmladším dítětem. Po výkonu trestu je klientka zaměstnána v třísměnném pracovním provozu jako operátorka nákupu a zásobování. V práci má domluveno, že jakmile dostane děti do péče, bude pracovat pouze na ranní směně, aby mohla být dětem k dispozici.

2. Forma schůzek

- Spočívá v osobním kontaktu klienta a PMS pracovníka v rozmezí 40 až 60 minut.
- PMS pracovník kontaktoval a žádal zpětnou vazbu o spolupráci s klientkou Úřad práce, Městský úřad apod.
- PMS pracovník kontaktoval ex manžela klientky, aby si potvrdil, že u něj klientka po propuštění pobývala. Ten soužití charakterizoval jako bezproblémové.
- PMS pracovník provedl kontrolu v místě bydliště klientky, vše proběhlo v pořádku.

3. Součinnost klienta s PMS

- Klientka na smluvené termíny po výkonu trestu docházela pravidelně. PMS pracovníkovi dodala veškerou administrativu, jako je pracovní smlouva,

nájemní smlouva, žádost o sociální bydlení, čestné prohlášení kvůli COVID-19, evidenční list, výplatní pásky apod.

- Na schůzce klientka sama PMS pracovníka informovala, že její syn je ve výkonu trestu odnětí svobody, důvod umístění jejího syna do vězení blíže nspecifikovala.

4. Probační plán

- Klientka byla v úvodu poučena o průběhu probačního dohledu, byly jí sděleny veškeré informace, její povinnosti a práva.
- Na začátku dohledu docházet na PMS a vytvořit návyk zodpovědnosti.
- Najít si zaměstnání.
- Docházet v intervalu 1 x za 6 až 8 týdnů.
- Hradit náhradu škody.
- Řádně se podílet na péči o své děti.
- Vést řádný život.
- Klientka byla upozorněna, že se bude dostavovat na schůzky střízlivá a může být namátkově testována na přítomnost drog v těle, dále byla upozorněna na fakt, že jakýkoliv kontakt s městskou či státní policií, je povinna hlásit. Rovněž byla poučena o tom, že pouhé návštěvy nestačí k pozitivnímu hodnocení, které bude PMS zasílat na příslušný orgán (soud, státní zástupce).

5. Edukační nástroje

- Hlavním využívaným prostředkem je dialog, osobní konzultace, verbální/neverbální komunikace, poradenství, profesionální rozhovor.

6. Spolupráce s ostatními organizacemi

- Klientka má trvalé bydliště nahlášené na Městském úřadu čili veškerá korespondence mezi PMS a klientkou procházela přes Úřad městského obvodu. Po propuštění z výkonu trestu si PMS vyžádala zprávu o průběhu spolupráce s klientkou.
- Klientka je po výkonu trestu v kontaktu s organizací OSPOD.
- Klientka spolupracuje s organizací RUBIKON, která se věnuje oddlužení.
- Klientka spolupracuje na návrh PMS s organizací Centrum pro rodinu a děti.

7. Edukační proces

- Ve zprávě od městského úřadu byla PMS informována o tom, že klientce bylo poskytnuto sociální poradenství ve smyslu asistence při vyplňování žádosti dávek hmotné nouze, klientce byly zároveň sděleny informace o funkci organizace RUBIKON a zároveň byla informována o podmínkách sociálního bydlení.
- První evidentní vzdělávání proběhlo během první schůzky na PMS, kde byla klientka seznámena s pravidly a podmínkami výkonu probačního dohledu.
- PMS se s klientkou domluvila na cíli našetřit peníze na kauci a vzít si všechny nezletilé děti zpět do vlastní péče.
- Klientka po konzultaci s pracovníkem PMS podala návrh k soudu, aby mohla dětem posílat výživné
- Dále po konzultaci s PMS pracovníkem klientka začala intenzivně spolupracovat s organizací ohledně oddlužení, za toto jednání byla pracovníkem oceněna a motivována v další snaze.
- Na schůzce PMS pracovník probíral minulost klientky a povzbuzoval v ní kritické myšlení, díky kterého svou minulost zhodnotila jako omyl, který chce napravit a žít spořádaný život.

- Na další schůzce byla klientka informována o kvalitativním výzkumu, který se plánoval uskutečnit ve středisku PMS. Klientka PMS pracovníkovi sdělila, že pokud výzkum má někomu pomoci, ráda se do něj zapojí.
- PMS pracovník opět navrhl téma minulosti, kdy chtěl klientku navést k zamyšlení. Po chvíli diskuze klientka uvedla, že se chovala nezodpovědně, byla si sice vědoma četných pochybení, ale nikdy si nemyslela, že budou mít takové důsledky. Rovněž uvedla, že děti byly poznamenány rozvodem a moc dobře s novým partnerem nevycházely. Proč neplnila trest obecně prospěšných prací nedokázala vysvětlit, pouze se vyjádřila se, že udělala spoustu chyb, kterých lituje. PMS tehdy zanedbávala a dnes se to snaží napravit. PMS pracovníkovi přislíbila, že do vězení se už nechce vrátit a je vděčná za možnost spolupracovat s PMS. Zmiňovala také chování dozorců a říkala, že některé ženy ve věznici měly vzájemné konflikty, nicméně ona se problémům vyhýbala.

8. Nejčastější problémy klientů během dohledu PMS z pohledu vzdělávání/osobnostního rozvoje

- Klientka po propuštění z výkonu trestu řeší svou špatnou ekonomickou situaci.
- Trvalé bydliště má nahlášené na Městském úřadu a z vězení se vrací do míst bydliště jejího bývalého manžela. K tomu má klientka dluhy ve výši zhruba 500 000 Kč. Dluh vznikl nesplaceným úvěrem i nezaplacenými pokutami.
- Klientka řeší bydlení, po výkonu trestu se zdržuje v místě bydliště jejího bývalého manžela, který pije, proto si zažádala o sociální byt, do kterého by si mohla vodit děti.
- Klientka chce změnit životní podmínky tak, aby mohla dostat všechny své nezletilé děti zpět do vlastní péče.

9. Osobnostní pokrok/propad

- Po propuštění z trestu odnětí svobody a během spolupráce s PMS se klientka začala angažovat v nápravě svého života. Řešila otázku své ekonomické situace, veškeré doporučení ze strany PMS vzala v potaz a využívala jich např. spolupráce s organizací, která ji měla pomoci s oddlužením.
- Klientka nebyla spokojena s bydlením u bývalého manžela, proto se s jejím předchozím souhlasem nastěhovala ke své kamarádce a zároveň spolupracovnicí.
- Klientka si začala postupně děti „půjčovat“, spolupracovala s organizací Centrum pro rodinu a děti. Když si PMS vyžádala od organizace zpětnou vazbu spolupráce, bylo pracovníkovi sděleno, že klientka PMS je snaživá, pravidelně je s organizací v kontaktu, nicméně pracovník byl upozorněn na skutečnost, že péči o děti klientka dosud nezvládá. Děti byly zanedbané, zavšivené, měly červy. Na základě tohoto zjištění PMS pracovník tomuto tématu věnoval další schůzky, kdy s klientkou probíral, jak vést děti k osvojování základních hygienických návyků a společenských norem.
- Během spolupráce se klientka nastěhovala k ex manželovi, později ke své kamarádce, pak se jí podařilo zajistit si bydlení své.
- Klientka nastoupila do nové práce s vyšším příjmem. Pracovat bude pouze v jedné směně, což znamená, že bude mít více času na péči o děti.
- Klientka si našla partnera, který je na ni prý velice hodný, chce si jí vzít a 2 děti si osvojit. Na domácnost klientka nic nepřispívá, vše hradí přítel a ona své peníze šetří. Je v kontaktu s pracovnící OSPOD, která bude vypracovávat návrh na svěření dětí do její péče. Klientka počítá s tím, že dvě nejmladší děti zůstanou v pěstounské péči u sestry, kterou děti vnímají jako matku vzhledem k tomu, že klientka, jako biologická matka, byla krátce po jejich narození již ve výkonu trestu odnětí svobody.

10. Závěr

- a) *Sociální prostředí*: V krátké době pro propuštění byla schopna najít si práci, bydlení u ex manžela, posléze u kamarádky, následně se osamostatnila a disponuje vlastním bydlením.
- b) *Edukace*: PMS pracovník klientku hodnotil jako snaživou, ovšem s potřebou důsledného dohledu a kontroly. Důraz byl kladen na stabilizaci osobní a finanční situace, kdy se klientka musí naučit hospodařit, aby mohla splácet dluh, platit bydlení a přispívat na výživu svých dětí. Cílem bylo klientku naučit zodpovědnosti a důslednosti jak v životě vlastním, tak v péči o vlastní děti.
- c) *(Re)Socializace*: Klientka se snaží splatit dluh, ke kterému byly připočteny i půjčené peníze od sestry na kauci bytu, do kterého se klientka nastěhovala. Dále si od své kamarádky odkoupila auto, které splácí. Tato skutečnost byla sdělena klientkou organizaci, která ji pomáhá s oddlužením a společně se dohodly na tvorbě splátkového kalendáře.
- d) *Poradenství*: Klientka plní požadované úkoly, dodává požadované dokumenty pracovníkovi PMS. Klientka během spolupráce s PMS negovala jakoukoliv protiprávní aktivitu, užívání drog, hraní automatů či nadměrného užívání alkoholu. Klientka bude klientkou PMS do dubna roku 2022. Během spolupráce nebyl probační plán zásadně aktualizován, řešila se stanovená témata, na jejichž řádné plnění PMS pracovník důsledně dohlížel. V krátkých časových intervalech žádal o zpětnou vazbu všechny zainteresované organizace a osoby – ex manžela, policii ČR, zaměstnavatele a taktéž kontroloval klientku v místě bydliště.